

ESZTERHÁZY KÁROLY FŐISKOLA
COMENIUS KAR

Jótkonyan fejleszt vagy agressziót szül?

A mese hatása az óvodás korú gyermekekre

Készítette: Biró Katalin
II. éves óvodapedagógus hallgató

Konzulens: Varga- Novákovits Zsuzsanna
tanársegéd

Sárospatak
2014

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés.....	2
2. A mesék jelentősége.....	4
2. 1. Az óvodás kor jellemzői.....	7
2. 2. Komplexitás az irodalmi nevelésben.....	10
3. A mesék hatása a személyiség fejlődésére.....	14
3. 1. Népmese.....	15
3. 2. Mese a televízióban.....	19
4. Gyermek a televízió előtt.....	23
4. 1. Szülők felelőssége.....	24
4. 2. Médiatörvény a kiskorúak védelmére.....	25
4. 3. Médiaszűrő program.....	28
5. Agresszió a mesékben.....	30
5. 1. Az agresszió meghatározása.....	31
5. 2. A gyermeki agresszió kialakulása.....	33
6. A mesék gyógyító ereje.....	35
7. Összegzés.....	38
8. Irodalomjegyzék.....	39
9. Mellékletek.....	42

1. Bevezetés

Az óvodás korú gyermek nézelődik a világban, mindent megkérdez, beszélget szüleivel, az emberekkel. Amit tapasztal, amit lát, azt leutánozza és azonosítja – megtanul és eltanul szavakat, viselkedési szokásokat, helyzetmegoldásokat a környezetéből. Emlékképeik, tapasztalataik „ismeretfoszlányokká” tömörülnek, de még nincs kialakult fogalomrendszerük és értékrendjük, mint a felnőtteknek. (Mérei – V. Binet 1981: 112) Nem tudják eldönteni, hogy mi a jó, a rossz, a helyes, a helytelen, vagy éppen a társadalmilag elfogadott. Ezért nagyon fontos a nyugodt, bensőséges, szeretetteljes, de mégis inger gazdag környezet számukra, ahol megfelelő, pozitív példára tudnak szert tenni és hasznos tapasztalatokat gyűjthetnek fejlődésük során.

A mai felgyorsult világban nehéz dolga van a szülőknek, akiknek egyszerre számtalan szerepet kell teljesíteniük a mindennapjaikban. A családok alig vannak együtt, hiszen meg kell keresni a mindennapi kenyérre valót, ami manapság nem könnyű. A családi együttléteket, a szülői példamutatást, a szeretetteljes nevelést felváltotta az étellel, itallal, ruhával, játékkal és minden, médiareklám által belénk sulykolt örülettel való elhalmozás. A gyermekek így magányossá válnak és hatalmukba keríti őket a számítógép, a televízió és ez által a média.

Ebben a fogyasztóközpontú világban a mese biztos lelki támaszt jelenthet a gyakran magukra maradt gyermekeknek. De vajon tud-e a média és a szülő eredményes szelektálást végezni a mesék között úgy, hogy az a gyermek korának, érettségének megfelelő legyen? Vagy csak az agresszió „jön át” a csatornán? Mi segíthet a választásban és mi lenne a legcélravezetőbb megoldás? Minden szülő a legjobbat szeretné gyermekének, de sajnos sokan nincsenek tisztában a média veszélyforrásaival.

Óvodai gyakorlatom és megfigyelésem során tapasztaltam, hogy a gyerekekre milyen nagy hatást gyakorolnak, mind a felolvasott, mind a TV-ben látott mesék.

Leginkább a mesék jótékony, képzeletfejlesztő, példamutató hatásával találkoztam, de – ahogyan az óvónők is elmondták – rengeteg olyan rajzfilmet néznek a gyerekek a televízióban, amelyek agresszívak és feszültséget keltenek a gyerekekben. Ezt a feszültséget, valamilyen módon le kell vezetniük, és ez mind a játékukban, mind pedig a viselkedésükben megmutatkozik. E mellett meg kell küzdeniük, a mindennapi élet nehézségeivel, agressziójával. Az erőszak pedig erőszakot szül. Gondolok itt arra, hogy mennyi atrocitás érheti őket a hétköznapi különböző színterein: a boltban, a bankban, a postán, a tömegközlekedési járműveken, az utcán, stb. Manapság az emberek nagyon türelmetlenek, önzőek, és akaratosak tudnak lenni, amit a gyerekek érzékelnek, könnyen átvesznek és

utánoznak viselkedésükben. A nyelvi agressziót is megemlítem, hiszen mostanában nagyon könnyen felemelik a hangjukat az emberek, ordítóznak egymással, trágár kifejezésekkel illetik a másikat – ami ma már divatnak, „menőségnek” számít – meg sem hallgatják társaikat. Nagy a felelősség itt a szülőkön, akiknek a gyerekek tudtára kell adni, hogy ez nem helyes és meg kell tanítaniuk a megfelelő példa mutatásával a következő generációnak, hogy attól, hogy a világ rohan, mi még lehetünk kedvesek, megértőek, türelmesek, elfogadóak és tisztességesek embertársainkkal.

A legnagyobb segítséget azok a mesék nyújthatják, amelyekben a gyermekek megtalálhatják magukat egy-egy szituációban, vagy hősben. Átélik újra a történeteket és megoldást, választ találhatnak kérdéseikre. Így, ha még tudat alatt is, de le tudják vezetni feszültségeiket.

„A mai gyermekek már nem a nagycsalád vagy a jól integrált közösség biztonságos közegében nőnek fel. Ezért ma még fontosabb, mint a mesék keletkezésének idején, hogy a modern kor gyermeke megismerjen olyan hősöket, akik egyedül váganak neki a világnak, és bár induláskor még nem tudják végső céljukat, bíznak magukban, és a helyes utat követve, meg is találják biztos helyüket a világban.” (Bettelheim 1985: 9)

Dolgozatommal azt a felvetést szeretném alátámasztani, hogy a mostani generációk agresszívakabbak már gyermekkorban is, mint az előzőek, és hogy a mese, mint terápiás érték pozitívan hat a gyermekek személyiségfejlődésére. Kutatásomat segíti az óvodai gyakorlatom és megfigyelésem során szerzett tapasztalatom, az óvodások szüleinek szánt kérdőívem elemzése és a témám szakirodalmának összevetése. Írásomban a népmese és a televíziós mese ellentétét veszem alapul; az óvodás gyermek személyiségének jellemzőitől indulok el, bemutatom a mesélés fontosságát a személyiségük fejlődésében, majd ezzel szembe állítom a televíziós mesék káros hatásait.

A szülők, a média és a társadalom felelősségének hangsúlyozásával bontom ki központi feltevésemet: Hogyan határozható meg a gyermeki agresszió, hogyan alakul ki, mivel akadályozható meg? Végül egy megoldást kínálok a gyógyító mesék bemutatásával és egy terápiás meseprogrammal.

2. Mesék jelentősége

Leendő óvónőként tanárain gyakran hangsúlyozták, hogy pályafutásom alatt lesz egy könyv – amit gyakran az óvodapedagógusok Bibliájának is neveztek - amire mindig támaszkodnom kell, segíti munkámat és alapját adja a mindennapi gyermekekkel való foglalkozásnak, ez nem más, mint az Óvodai Nevelés Országos Alapprogramja (ONOAP).

„Az Óvodai nevelés országos alapprogramja a hazai óvodai neveléstörténet hagyományaira, értékeire, nemzeti sajátosságaira, a pedagógiai és pszichológiai kutatások eredményeire, a nevelésügy nemzetközileg elismert gyakorlatára építve, Magyarország Alaptörvényének értékeit és Magyarország által aláírt nemzetközi szerződésekben vállalt kötelezettségeket figyelembe véve - meghatározza a magyarországi óvodákban folyó pedagógiai munka alapelveit.” (1)

Az Alapprogram külön fejezetben írja le a verselés, mesélés jelentőségét, ami jelzi ezek fontosságát, fejlesztő képességük sokoldalúságát:

„Verselés, mesélés

1. A többnyire játékos mozgásokkal is összekapcsolt mondókák, dúdoló, versek hozzájárulnak a gyermek érzelmi biztonságához, anyanyelvi neveléséhez. Ezek ritmusukkal, a mozdulatok és szavak egységével a gyermeknek érzéki-érzelmi élményeket nyújtanak.

2. A magyar gyermekköltészet, a népi, dajkai hagyományok, gazdag és jó alkalmat, erős alapot kínálnak a mindennapos mondókázásra, verselésre. A mese a gyermek érzelmi, értelmi, erkölcsi fejlődésének és fejlesztésének egyik legfőbb segítője. A mese - képi és konkrét formában - feltárja a gyermek előtt a külvilág és az emberi belső világ legfőbb érzelmi viszonyait, a lehetséges, megfelelő viselkedésformákat.

3. A mese különösen alkalmas az óvodás gyermek szemléletmódjának és világképének kialakítására. Visszaigazolja a kisgyermek szorongásait, s egyben feloldást és megoldást kínál. A tárgyi világot is megelevenítő, átlelkesítő szemléletmódja, és az ehhez társuló, a szigorú ok-okozati kapcsolatokat feloldó mágikus világképe, csodákkal és átváltozásokkal ráébreszt a mélyebb értelemben vett pszichikus realitásra és a külvilágra irányított megismerési törekvésekre.

4. A mesélővel való személyes kapcsolatban a gyermek nagy érzelmi biztonságban érzi magát, s a játéktevékenységhez hasonlóan a mesehallgatás elengedett intim állapotában eleven, belső képvilágot jelenít meg. A belső képalkotásnak ez a folyamata a gyermeki élményfeldolgozás egyik legfontosabb formája.

5. A gyermek saját vers- és mesealkotása, annak mozgással és/vagy ábrázolással történő kombinálása az önkifejezés egyik módja.

6. A mindennapos mesélés, mondókázás és verselés a kisgyermek mentális higiéniájának elmaradhatatlan eleme.

7. Az óvodában a népi, a klasszikus és a kortárs irodalmi műveknek egyaránt helye van.”(1)

Az óvodában a verselésnek és mesélésnek nem kell egy bizonyos foglalkozási ágon belül keretet szabni. Amikor alkalom adódik rá, élni kell a lehetőséggel.

Szakmai gyakorlatom során, volt szerencsém egy Waldorf jellegű csoportban megfigyelni az óvónőket és a gyerekeket. A Waldorf pedagógia alapelve, hogy a gyermekek érzelmi biztonságát és szellemi szabadságát biztosítsák. Rudolf Steiner antropozófiai alapú oktatási filozófiájára épül. „A testi, lelki és szellemi adottságok fejlesztésére egyformán hangsúlyt fektet az egységes művészeti, gyakorlati és intellektuális képzés útján, így az oktatásban „a szív, a kéz és a fej” egyidejű nevelése jelenik meg.” (2)

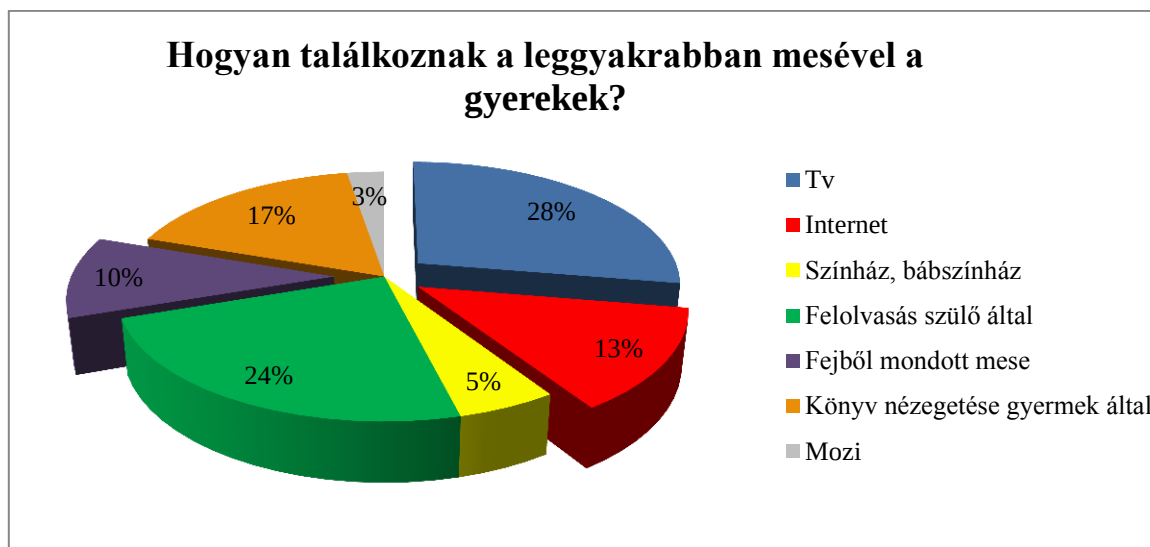
Ebben a csoportban központi szerepet játszott a dal, a vers, a mese. Az óvónők dalban mondták el a napi kedvezményezett tevékenység témáját, ami sosem kötelező foglalkozás volt. Dallal szólították a gyerekeket a rendrakásra, ami szerintem sokkal jobban elérte a célját, mintha felszólítással utasították volna őket a pakolásra, mert ebben a dalos, játékos hangulatban nem esett nehezükre a játékok helyre tétele.

Napjában többször hangzott el mese, ami mindig a közeledő népszokásokhoz, ünnepekhez, jeles napokhoz kapcsolódott. Körbe ültek, az óvónő megteremtette a hangulatot: behúzta a függönyt; gyertyát gyújtott; minden gyermekhez külön-külön odament, a szemükbe nézett a tenyerükbe illóolajat kent és közben verselt nekik.

Ezzel a rituáléval közvetítette a gyerekeknek, hogy mindannyian egyenként fontosak, megnyugodtak és varázslatos lelkiállapotban várták a mesét. A mesének mindig volt tanulsága, mondanivalója. Az óvónő választékosan, jó tempóban, hangsúlyosan mondta el a történetet. A gyerekek legtöbbször átszellemülve, sokszor tátott szájjal hallgatták.

A leghasznosabb mindig a felolvasott, vagy fejből mondott mese, hiszen ilyenkor a gyermek önmaga alkotja a mese szereplőit, kreatívan megformálja alakjukat, felépít köréjük, egy képzeletbeli világot, amivel azonosulni tud. Úgy formálja a szereplők egyéniségét, külsejét, ahogyan neki a legjobb, és ahogyan jobban bele tudja élni magát a történetben és feldolgozhatja, levezetheti felgyülemlett feszültségeit.

Kérdőívemben a következő kérdést tettem fel a szülőknek, erre vonatkozólag: Hogyan találkoznak leggyakrabban mesével a gyermekek? E kérdés megválaszolását diagramban (1. ábra) foglaltam össze:

1. ábra

A legmagasabb százalékos arányt a televízió nyerte el, aminek nagy veszélye lehet a gyermekekre nézve, ha felügyeletlenül maradnak a készülék előtt. Nagyon örültem, hogy 24%-ban rögtön a televízió után a szülő által felolvasás következik, mert ezek szerint a szülők, fontosnak tartják e módját a mesélésnek is a médiával szemben. Ez a leghasznosabb a gyermekek számára, mert nem csak fantáziájukat használják, és oldják feszültségeiket a beleélt szerepekkel, hanem a szülő közelsége, hangja, ölelése biztonságérzetet nyújt számúrukra, ami létszükséglet ebben a korban. Magas százalékot ért el az a válaszlehetőség is amikor a gyermek nézegeti a mesét. Ez is nagyon hasznos, mert ebben az esetben nem képeket fűz a történethez, hanem a képekhez fűzi a történetet. Itt is kiélheti gondolatait, beleszöheti magát a történetbe, úgy alakíthatja, hogyan szeretné. Ma már általános, hogy szinte minden házban van internet, ennek köszönhetően akkor és azt nézhet a gyermek, amit szeretne, és amit bekapcsolnak neki. Ennek hatása megegyezik a televízió nézésével. Sajnos 10%-ot kapott a fejből mondott mese. Ez az egyik legmeghatározóbb élmény a gyermekeknek és az lenne a legjobb, ha minden gyermek részesülne benne. Hatása megegyezik a felolvasott meséjével. Szomorúan tapasztalom, hogy a színház, bábszínház csak 5%-ot kapott, vagyis kevés gyerek jut el ilyen helyekre. „A bábjáték a gyermek számára elsősorban játék, tehát felhőtlen örömet jelent. Így játékos módon sajátít el ismereteket, teremt kapcsolatot a világgal, a közeli és a távoli környezettel, s élményeit, benyomásait játékosan dolgozza fel. Amellett,

hogy önfeledten játszik, észrevétlenül rendez a külvilágból szerzett ismeretanyagot, s gyakorolja a logikus gondolkodást.” (J. Kovács 2009)

2. 1. Az óvodás kor jellemzői

Az óvodáskor esetében, Havighurst (amerikai pszichológus) a következő fejlődési feladatokat állapította meg:

- a tárgyi és szociális valóság legegyszerűbb fogalmainak elsajátítása,
- a helyes és helytelen megkülönböztetése, az öntudat kifejlesztése,
- a párbeszéd (nyelvi kommunikáció) megtanulása,
- a szülőkkel és hozzátartozókkal való kapcsolat kialakítása. (Vajda 1991)

Van szerencsém ennek a korszaknak a sajátosságait megfigyelnem, mind az óvodában a gyakorlatom során, mind pedig a családomon belül. Ennek a megfigyelésnek alapját adták Dr. Kissné Gombos Katalin, „A személyiség fejlődése” órái, ezen belül is az Óvodáskor című előadás, amit 2014 tavaszán, második félévemben hallhattunk tőle. A következő fejezetet ennek segítségével mutatom be.

Az óvodáskor 3-tól 6-7 éves korig tartó időszakában a gyermek nagy változáson, fejlődésen megy át. Az én-tudattal és önálló akaráttal rendelkező kis lény, létrehozza első családon kívüli kapcsolatait, megtanul egy másféle alkalmazkodást, új értékrendet, normák, szabályok rendszerét. Nő a valóság iránti érdeklődése, gondolkodása fejlődik. A mesetudat fokozatosan elkülönül a valóságtudattól. Elsődleges tevékenység a játék, mindent ezen keresztül végez a gyermek: a munkát és a tanulást is.

A gyermeket 6-7 éves korra biológiai-, pszichés- és szociális érettsége alkalmassá teszi az iskolai feladatok és követelmények ellátására.

A **testi fejlődésre** és az érésre belső tényezők (öröklött adottságok) és külső tényezők (természeti-földrajzi viszonyok, valamint társadalmi tényezők) egyaránt hatnak.

A testi és mozgásfejlődésben bekövetkező változások rendkívül látványosak óvodáskorban, ilyenkor következik be az első alakváltozás, a csont és izomrendszer fejlődése, az idegrendszer fejlődése, az arckoponya intenzív fejlődése és a fogváltás.

Három évesen minden nagymozgást ismer a gyermek, óvodáskorban ezek a mozgások még harmonikusabbá, koordináltabbá válnak. Az ujjpercek csontosodása óvodáskor végére befejeződik, ez adja a kéz finommozgásának fejlődését.

Az **ábrázolás fejlődése** szoros kölcsönhatásban áll a gyermek értelmi színvonalával:

Véletlenszerű nyomhagyás → Értelmezés nélküli sztereotip firkák → Értelmezett sztereotip firkák → Szándékos előre tervezett rajzolás

Megjelenik az ember, állat, jármű ábrázolása, és óvodáskor végére tökéletesedik a ceruzafofogs.

Óvodáskorban az önkéntelen **figyelem** túlsúlya a jellemző, amelynek fenntartásához többször kell motiválni a gyermeket. Leghosszabb ideig a játék köti le a figyelmét - ez az elsődleges és vezető tevékenység. Az önkéntelen figyelem jellemzője óvodáskorban a terhelhetőség és a megtapadás.

Előfordulhatnak a figyelemnek működésének zavarai, amik a következők lehetnek: figyelmetlenség, hiperaktivitás, impulzivitás.

A megismerés alapját az **érzékelés** és **észlelés** együttese a percepció adja. Óvodáskortól a látás veszi át a vezető szerepet. Fejlődik az alaklátás, rész-egész összefüggésének felismerése, tapintás, forma, tér és idő észlelése.

Az **emlékezeti** tér kapacitása nő ebben a korban, az önkéntelen emlékezetet 6-7 éves korra felváltja a szándékos emlékezet.

3-4 éves korban jellemző a gyermeki **fantáziavilág**, ami gyakran teljesen irreális, az érzelm irányítja, nem az értelem. Képzleti működésről csak akkor beszélhetünk, ha a gyerekeknek van elég tapasztalata és az emlékképek rögzültek a tudatban. Életkori sajátossága a fantázia-hazugság. Gyakran a mesét összeolvasztják a valósággal, hiszen még nem tudják szétválasztani e kettőt.

Értelmi fejlődés szakaszait a következő az 1. táblázat alapján mutatom be, amiben három neves pszichológus a korszakokra jellemző fejlődési szakaszokat állapította meg, ebből kiemelten az óvodás évekre koncentrálok:

Életkor (év)	Köznapi elnevezés	Piaget	Freud	Erikson
0-1	Csecsemőkor	Szenzomotoros szakasz	Orális szakasz	Alapvető bizalom vs. Bizalmatlanság
1-2	Kisgyerekkor		Anális szakasz	Autonómia vs. szégyen és kétség
2-3				
3-6	Óvodáskor	Műveletek előtti kor	Fallikus szakasz	Kezdeményezés vs. bűntudat
6-12	Kisiskoláskor	Konkrét műveletek kora	Latencia kora	Teljesítmény vs. kisebbség

1. táblázat: Fejlődési szakaszok

Piaget: 2-7 év között - Művelet előtti szakasz: Ez a fejlődési szakasz nem csak a fizikai, de a társas fejlődésre is hatással van. Műveletnek egy olyan szabályt ért, ami megfordítható, pl: ha van két ugyanakkora gyurma kupacunk, de az egyiket hosszúra nyújtjuk, akkor a gyermek úgy gondolja, hogy az több, mert nagyobb. Ezt nevezte Piaget egydimenziós gondolkodásnak. A gyermek ebben a szakaszban úgy véli, hogy az erkölcsi- és játékszabályok szentek, sérthetetlenek, és ha megszegi azt, akkor valamilyen büntetés vagy baj fogja érni.

Freud: 3-6 év között – Fallikus szakasz: A gyerekek ekkor ismerkednek meg nemi szervükkel, ekkor tudatosulnak bennük a nemek közötti különbségek. Ez az úgynevezett Oidipusz-komplexus időszaka; amikor a gyermek szexuális vonzalmat kezd érezni ellentétes nemű szülője iránt és az azonos nemű szülőt saját maga riválisnak érzi. Azonos nemű szülőjére akar minél jobban hasonlítani a gyermek, hogy vonzalmat keltsen a másik szülőben. Ezen konfliktusok megszűnése jelzi a korszak végét.

Erikson: 3-6 év között – Kezdeményezés vs. bűntudat: A gyermek már saját maga uralja cselekedeteit, ő dönti el, hogy mit fog tenni és hogyan, ez a kezdeményezés. Bűntudatot akkor érez, amikor ez a kezdeményezés nem úgy alakul, ahogyan ő elgondolta. Ez vezethet agresszív vagy asszertív viselkedéshez is. A gyermeket arra kell biztatni, hogy saját magának megfelelő szintű kezdeményezést vállaljon.

Ebben a korszakban sajátos **gyermeki világkép** alakul ki, ilyen például, hogy a gyermek a természeti jelenségeket emberi alkotásnak véli. Megkérdeztek egy óvódás kisfiút, hogy szerinte miért kék az ég - ez volt a válasza - azért, mert egy bácsi olyanra festette. A legszembevetőbb a tárgyak megszemélyesítése, vagyis hogy egy bot lehet ló, kard, baba, kutya és minden, amit a fantáziájuk enged.

Ekkor jelenik meg a „Miért?” korszak, ez összeköthető a céloksággal, vagyis, amikor összekeverik a célt az okkal: „Azért van este, hogy aludhassunk”

Sokaknál észrevehető a mágikus gondolkozás, a gyermek azt hiszi, a dolgok és a jelenségek között varázslatos oksági viszony van, és úgy véli, hogy ezeknek a valóságban nem létező kapcsolatoknak a felhasználásával irányítani is tudja a világot. Például: a járdán nem szabad a repedésekre lépni, mert akkor szerencsétlenség éri.

Óvodáskorban a **beszéd fejlődése** által a szókincs gyarapszik, kialakul a folyamatos, érthető, összefüggő beszéd, eközben különböző szakaszokon megy keresztül a gyermek:

- **Szituatív beszéd:** párbeszédes, gyakoriak a tömondatok, mondatértékű szavak.
- **Kontextusos beszéd:** összefüggő, mindenki számára érthető beszéd.
- **Egocentrikus beszéd:** a gyermek játékát kísérő monológ.

A gyermek **akarati fejlődése** a célkitűzés megjelenésében, a cél melletti kitartásban, valamint a cselekvésre ösztönző motívumok kiválasztásában, a szabálytudat, a feladattudat, az állhatatosság és az önuralom fejlődésében mérhető le.

Szabálytudat: 3-4 éves gyerek még csak szabálytöredékeket vesz át, de a gondolkodás fejlődésével egyre több részletet tart be.

Feladattudat: Amikor a gyermek ráhangolódott arra, hogy a tekintéllyel rendelkező személy által meghatározott feladatokat fontosabbnak tekinti minden más tevékenységnél. Kitartás együtt jár vele.

Az akarati élet zavarai: Helytelen nevelés következményeként alakulnak ki (túlkorlátozó, ráhagyó, túlságosan ambiciózus nevelői attitűd).

Óvodáskorban **a játék** egyszerre munka és tanulás is egyben. A gyermek számára a legalapvetőbb, legtermészetesebb tevékenység. Játék közben fejlődik a személyisége és megmutatkozik fejlettsége. Fejlődésével megváltozik a játék módja, szintje és tartalma. Feszültség oldó hatása van. Örömforrást jelent. Önként szabadon választott tevékenység.

A gyermek a környezetéből szerzett tapasztalatokkal a játék tartalmát gazdagítja; a családban, óvodában, tágabb környezetben látott történeteket, utánzás útján újra és újra átélheti.

Játékfajták: Gyakorló játék, Építő-konstruáló játék, Szerepjáték, Barkácsolás és kézimunka, Bábjáték és dramatikus játék, Szabályjáték

3-6 éves kor alapvető játéka a képzeleti vagy alkotó játék. A külvilág megfigyelésével a gyermek tapasztal, élményeket szerez és játék témát merít. Utánozza, többször ismétli azt, ami nagy hatással volt rá. Átéli a felnőtt szerepét és alkalmazkodik a szabályhoz.

Az **utánzás** miatt nagyon fontos a megfelelő, igényes, nyugodt, de mégis inger gazdag környezet, amiből a gyermek, fejlődéséhez szükséges jó példát láthat, ismételgethet, tanulhat.

A **társas kapcsolatok** kialakulása is ebben az időszakban kezdődik, hiszen eddig egy zárt közösségben, a családban volt legtöbbet a gyermek. Ilyenkor bekerülnek az óvodába, ahol sok gyerekkel megismerkednek; barátságok kötődnek, megtanulják kezelni a konfliktusokat, beszélgetnek, együtt játszanak, tanulják a társas élet szokásait: szocializálódnak.

2. 2. Komplexitás az irodalmi nevelésben

Az előző alfejezetben is említettem, hogy mennyire fontos a megfelelő környezet a gyermek számára. A kiegyensúlyozott, boldog, szeretetteljes, biztonságot nyújtó családi háttér elengedhetetlen a gyermeknevelésben. Az irodalmi nevelésnél - vagyis amikor verselünk vagy mesélünk a gyermeknek - kontaktusba lépünk vele. Főleg az altatás során az odabújás, ölelés,

simogatás az, ami biztonságot ad, megnyugtatja őt. Egy bensőséges kapcsolat jön létre, amire nagy szüksége van a gyermeknek. Így egy közös élménnyé válik a mese szertartása.

A mesélőnek is rá kell hangolódnia a mesére, fontos hogy megteremtse a hangulatot, mialatt a gyermek is ráhangolódik. Hangszínnel, hangmagassággal, hangerővel, mimikával, gesztusokkal, a gyors-lassú tempó váltakozásával tehetjük még színesebbé, élvezhetővé a mesét. A mesélés lezárása azért fontos, mert segít a gyermeknek feldolgozni az élményt és tudatja, hogy visszatérhet a mesei világból a valóságba.

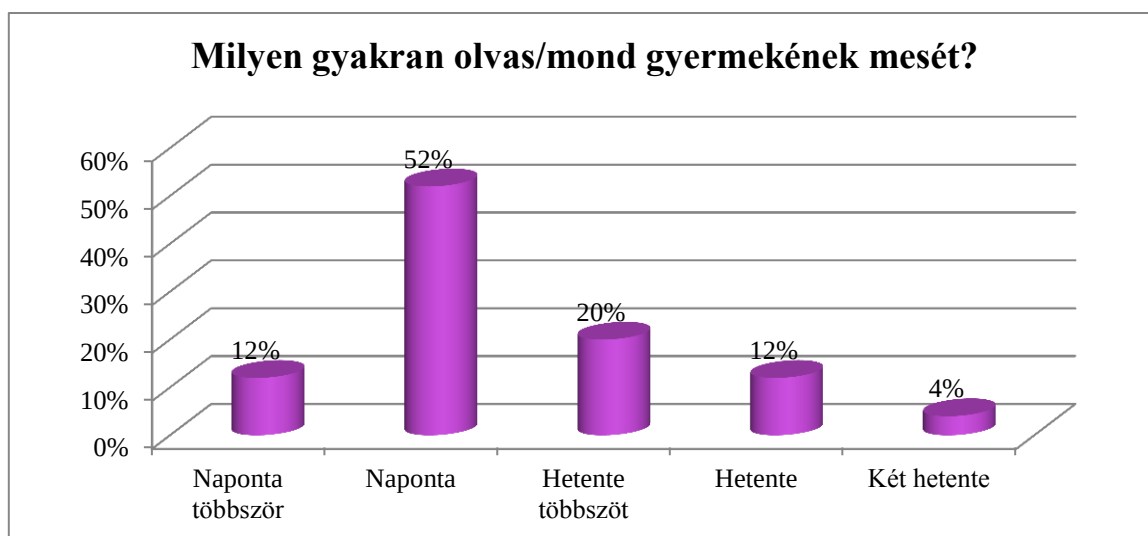
Ennek a tevékenységnek a komplexitását az adja, hogy számos készséget és képességet fejleszt. A mese megragadja a gyermek figyelmét és segít kialakítani a logikus gondolkozását, így fejlesztve az **értelmi képességét**. Fontos, hogy a gyermek életkorának megfelelő mesét halljon, aminek optimális a hosszúsága, valamint értelmi és érzelmi szinten feldolgozható számára. Hallgatva a történetet fantáziájával elképzeleli és képekben látja magában az eseményeket, eközben fejlődik kreativitása és emlékezetének tartóssága. Az önálló tanulás képességét segíti elő, hiszen didaktikus eszközök és szándékok nélkül fejleszt. Megszilárdítja az erkölcsi értékrendet, tisztázza a női és férfi szerepeket és segít eligazodni az élet és halál kérdésében is.

Az **anyanyelvi fejlesztés** is megvalósul, hiszen a hallottak alapján bővül szókincse, finomodik beszédértéke, átveszi a kommunikáció és gesztusnyelv sajátosságait. Segíti az olvasási készséget és a szövegértési képességet.

Egy jól megválasztott irodalmi mű esetében **esztétikai és érzelmi nevelés** is bekövetkezik. Megismeri a jó – rossz, bátor – gyáva, helyes – helytelen ellentétét és tudatosodnak benne ezek a fogalmak is. Fejleszt az érzelmi intelligenciát. Segít eligazodni a gyermeknek a saját belső és külső világában. (3)

Nem utolsó sorban az **olvasóvá nevelés** is fontos feladata a mesélésnek. Ennek a felelőssége a szülőn van, akinek nem csak példát kell mutatnia az olvasás és a könyvek szeretetével és tiszteletével, hanem sokat kell mesélnie gyermekének, ezzel hozzájárulva ahhoz, hogy az iskolában és felnőtt korukban 'olvasni szeretővé' váljanak, mert manapság sajnos nagyon kevesen állíthatják ezt magukról. A szövegértés fejlődésében is nagy szerepet játszik a mesehallgatás, hiszen észrevétlenül tanítja meg a gyermeket figyelni és koncentrálni arra, amit hall.

Kutatásom során is feltettem a kérdést a szülőknek, hogy ők mennyire tartják fontosnak azt, hogy gyermekük minél többször halljon mesét. Az eredményt a következő diagram (2. ábra) tolmácsolja:

2. ábra

Több választásuk volt, és örömmel tölt el, hogy a legtöbb gyereknek minden nap mesélnek szüleik. Sőt, akad három olyan szerencsés is, akik többször részesülhetnek a mesehallgatás fejlesztő hatásában egy nap. Ennek nagyon fontos része van a fent említett anyanyelvi-, értelmi-, érzelmi- és olvasóvá nevelésben. Öten vannak, akiknek hetente többször mondanak mesét a szüleik, ez sem olyan rossz arány, de a legoptimálisabb az lenne, ha minden napos lenne ez a program. Sajnos akadnak olyan gyerekek is – igaz, hogy kevés számban – akik csak hetente, vagy kéthetente hallanak mesét. Fontosnak tartom, hogy a szülők komolyan vegyék a mesélést és próbáljanak minden nap időt szakítani rá.

Külön kiemelem, hogy azt is megkérdeztem, hogy a szülő minden nap olvas/mond-e gyermekének esti mesét. A válaszadók 80%-a válaszolt igennel. Nagyon szerencsésnek mondhatják magukat ezek a gyerekek, hiszen jelentősen segítik személyiségfejlődésüket szüleik ezzel a tevékenységgel.

A mesélés azért is nagyon fontos a gyermekek életében, mert valami olyat közvetít, amit máshogyan nehezen értenek meg. A mese tükrözi a valóvilág azon részét, amit nehezen lehetne elmagyarázni és megérteni. A mesék a végtetekig kielégítik a kisgyermekekre jellemző mágikus gondolkozást, tárgyak megszemélyesítést, célokságot és azt, hogy a természeti jelenségeket emberi alkotásnak vélik. A személyiség fejlődésében és az én kialakulásában nagyon fontos alapélmény, hogy minden gyermek végigjárja ezt az utat.

A gyerekeknek nem kell megmagyarázni a mesék rejtett jelentését, mert éppen attól tudnak olyan sokat segíteni, hogy szimbolikusan beszélnek az örömről, bánatról, szorongásról, félelelről, életről és halálról. Ezért nem kell félni, a felnőttek számára már-már horrorisztikusnak tűnő történetektől, hiszen a gyermek csak annyit ért meg belőlük, amennyit

a tudata megenged és képes érzelmileg elviselni. A meséken keresztül találkozhatnak az élet kegyetlenségeivel, de a végére mindig feloldják a borzalmakat, a feszültségeket és azt mutatják, hogy minden rosszból van kiút. (Boldizsár 2013)

3. A mesék hatása a személyiség fejlődésére

„A gyermek figyelmét az olyan történet köti le legjobban, amelyik szórakoztatja és felkelti a kíváncsiságát. De életét csak akkor gazdagítja, ha mozgásba hozza képzeletét, ha fejleszti intellektusát, ha eligazítja érzelmeiben, ha megbékíti félelmeivel és vágyaival, ha elismeri nehézségeit, és ugyanakkor megoldásokat is javasol kínzó problémáira. Röviden: ha egyszerre reagál személyiségének minden megnyilvánulására” (Bettelheim 1985: 5)

Ahogy előzőleg említettem a mesélés számos készséget és képességet fejleszt a gyermekben; anyanyelvet, esztétikát, érzelmet, értelmet, logikát, erkölcsöt, elfogadást, elmúlást, és mindezeket összevetve a személyiségét is.

Manapság a szülők túlságosan óvják, már-már burokban tartják gyermeküket, ahol csak a jóval és a széppel találkoznak. A való világ nem ilyen, a gyerekeknek találkozniuk kell a mesékben, az élet árny oldalával is ahhoz, hogy amikor személyesen kerülnek hasonló helyzetbe, tudják kezelni azt. Ha nem találkoznak ilyenekkel a mesében, akkor ha bekerülnek egy közösségbe és ilyen atrocitások érik őket, nem tudnak mit kezdeni vele és ennek két kimenetele lehet:

- 1) fizikai fájdalmat éreznek, azaz valamilyen pszichoszomatikus tüneteket produkálnak
- 2) vagy pedig agresszív magatartást mutatnak.

Nem szabad féltetni a gyerekeket a mesétől, mert a gyerekeknek van egy úgynevezett 'szűrő rendszere', ami által tudják, hogy mire van szükségük és csak annyit engednek be, amennyit fel tudnak dolgozni. Ösztönösen tudják, hogy mi a jó és a rossz, van egy józan igazság érzetük. Kell, hogy konfliktusokkal találkozzanak a mesékben, mert a felgyülemlett feszültségeiket ezen keresztül tudják újra átélni, megoldást találni rá és levezetni. Ez nagy megkönnyebbülés számukra, amikor a végén a rossz elnyeri méltó büntetését, a jó pedig győzedelmeskedik, mesékben ez a legfontosabb, ez által fejlődik személyisége. (Vitus-Bulbuk 2013)

A gyermekek ösztönösen érzik, hogy éppen melyik mesére van szükségük, melyikből tudnak meríteni, melyik segítségével tudják feloldani feszültségeiket, vagy éppen melyik mesével tudnak azonosulni. Ennek fontosságával tisztában kell lennünk, ha a gyerek századszor is azt a mesét szeretné, akkor századszor is azt kell neki elmondani, mert ő tudja, hogy mi neki a legjobb. Kérdőívemben is feltettem egy erre vonatkozó kérdést a szülőknek, mert kíváncsi voltam, hogy ki mennyire van ennek tudatában, és mennyire hagyják ilyen téren kibontakozni a gyermeküket. Az eredményeket a 3. ábra szemlélteti.

3. ábra

Tehát a kérdésem arra irányult, hogy mesélés előtt ki választja ki a mesét. A szülők három lehetőségéből választhattak; ő maga, a gyermek, vagy közösen. A diagramból tisztán látszik, hogy a pirossal jelölt „közösén” magasan vezet, 76%-kal a többi előtt. 20%-ban a gyermek választja ki, ez lenne a legideálisabb, hiszen ő tudja e téren, hogy mi kell neki. Csupán 4% az, aki a gyermekét figyelmen kívül hagyja a választás során. Reméltem, hogy a sárga karikacikk lesz többségben az ábrán, de úgy gondolom, hogy a szülők nagy része nincs tisztában annak fontosságával, hogy a gyermek magának tudattalanul választhatja a legjobbat. Ezért nem keserít el a piros szín győzelme, mert itt is van beleszólása a gyermeknek, itt is tudja kamatoztatni tudattalanját.

3. 1. Népmese

A gyerekek gyakran érzik, hogy egy bonyolult világban kell eligazodniuk, ezért nagyon fontos, hogy megértsék hol a helyük ebben a kusza világban. Segítségre szorulnak, hogy összefüggéseket találjanak, el tudjanak igazodni érzéseik között, rendet tegyenek lelki „háztartásukban” és ezáltal egész életükben. Mindezeket és sok más – már fent említett – szempontot figyelembe véve láthatjuk, hogy a gyermekirodalomban nincs még egy olyan tartalmas, gazdag és gyermeki fejlődést kielégítő mű, mint a népmese. (Bettelheim. 1985: 5)

A népmesével kapcsolatban van néhány tévhit, ami megnehezíti, hogy kellőképpen komolyan vegyük, és ne tekintsük szóbeszédnek, fantáziaszüleménynek, vagy valóságot nélkülöző műfajnak:

- A mesék gyermekeknek szóló történetek, holott a 19. század végéig kizárólag a felnőtt korcsoport volt a célközönsége.
- Kizárólag vágyteljesítésre szolgálnak, vagyis a szegényebb réteg vágyait váltják valóra, pedig a mesék régebbi eredetűek, az archaikus törzsek életét, szokásait is magukba foglalják.
- A mesének nincs köze a valósághoz. Propp orosz mesekutató, meggyőzően érvel, hogy a varázsmese a múlt történeti világát idézi elő.
- A mesében minden szép és jó, pedig mindenért meg kell dolgozni/küzdeni, semmi sem oldódik meg magától.
- A mese az illúziók világa, megvalósíthatatlant tükröz, holott az ember azon képességeit őrzi, amik nem ismerik a lehetetlent; határtalan képességeket jelenít meg a cél elérése érdekében. (Boldizsár 2013: 14-16)

„... a mese erkölce sajátos világi hit, amelyben az egyik döntő elem, hogy az emberek egyenlők. Hogy az öreg király és a szegény pásztorfiú, ördög és isten, sárkány és király-fi között egyenlőség van. A mesében egyenlő erők küzdelmei zajlanak. Nincs hierarchia. Nem vetnek meg valakit azért, mert szegény, nem hátrány, ha valaki nő vagy gyerek. Épp ellenkezőleg, tisztelettel néznek királylányokra, gyerekekre, és még a sárkányoknak is megadatik valamifajta megbecsülés, a maguk gonoszságával együtt. Ez nagyon lényeges mondanivaló számomra, amikor társadalmunk hihetetlenül hierarchikus, és könyörtelenül kipécézi a gyengébbet, a rászorultat, megalázza és perifériára szorítja. A mesében alapvetőek a közösségi értékek. Alapvető az, hogy barátok vagyunk. Az, hogy elindulunk együtt, mondjuk egy vándorútra, és aki együtt indul el, az nem szúrja hátba a társát, illetve, ha megteszi, tudjuk a meséből, amikor a legkisebbet lent hagyják az alvilágban és nem húzzák fel a felvilágba – igazi józsefi történet –, ez a mesében a legnagyobb lehetséges bűn. Ilyet az ember nem tesz a barátaival és a testvéreivel. Még akkor se, hogyha ebből haszna származik. Láttunk eleget abból a magatartásmódból, hogy: - Az Isten szerelmére, nehogyanis ledobd a kötelet annak a másiknak... Hagyd ott! Végre megszabadultál tőle! - Ezzel szemben nagyon fontos, hogy a mesében szóba állunk egymással. Újra mondom, gonosz és jó, párbeszédet folytatnak, és ez természetes. Nem létezik olyan helyzet, ami a 20. század legszörnyűbb

kafkai helyzete, hogy némán és könyörtelenül lemészárolják egymást emberek, embercsoportok minden magyarázat nélkül, minden kísérlet nélkül, hogy egymás megértésére törekednének. A gyerekek a szemünk láttára mesén nőnek föl. Jó, ha tudjuk, számon tartjuk, hogy a mese kiemel az állatvilágból, civilizál. A mese emberré tesz.” (Antal 2001)

A mese emberré tesz, írja Lengyel László, tehát a népmese, nem csak személyiségfejlesztő, hanem társadalomfejlesztő hatással is bír. Hiszen serkenti a gyermeket a kommunikációra, arra, hogy vállalják a konfliktusaikat és ne meneküljenek azok elől. Mai társadalmunk erőteljesen előítéletes, első látásra megítélik a másikat. Gyakran az öltözködés alapján eldöntik, hogy egy ember szimpatikus vagy nem, és ha bajban van; segít neki vagy nem. Nem egyszer tesztelték már az utca emberét, hogy ugyan azon személy egy forgalmas városrészen összeesett; egyszer jól szituált öltözetben, másszor szakadt ruhában. Az utóbbi esetben, alig volt valaki, aki a segítségére sietett volna, az is csak sok idő elteltével. A mesében mindenki egyenlő és ez arra tanítja a gyerekeket, hogy ők se tegyenek különbséget embertársaik között, hanem mindenkinek adják meg a kellő tiszteletet.

A népmese közvetlenül hat a tudattalanra. A gyermekekhez a szimbólumok nyelvén szól, így alapvető igazságokat fejez ki még akkor is, ha ellentmond a valóságnak. A mesék világa nem racionális, hanem mágikus, mint a kisgyerekéké; az élettelen tárgyaknak lelkük van, az állatoknak tudatuk, csodák mennek végbe. A mese nem csak azt tárja föl, hogy mi lakozik a gyermek lelkében, hanem az élet nagy kérdéseivel is foglalkozik. Témája általában az az életszakasz, ami a felnőtté válással, később pedig az érett személyiség megszerzésével foglalkozik. A szimbólumokat nem kell tudatosan megérteni, de a népmese szimbolikus igazságtartalma mégis eléri a tudatalattit és jó hatást fejt ki rá. Ezen népmesei szimbólumok bemutatásával és kifejtésével szeretném alátámasztani azt, hogy a mese hogyan segíti a gyermekek lélektani- és személyiségfejlődését.

Egyszer volt hol nem volt... a népmesének több félé, de mégis jellegzetes nyitómondatai vannak. Ezek arra utalnak, hogy a történet egy másik „világban” játszódik, nem itt és most, hanem valahol, ahol más törvények és más szabályok érvényesek.

Vándorút; a legtöbb mese úgy kezdődik, hogy a főhősnek útra kell kelnie, hogy boldogulhasson életében. Ez az út a felnőtté válás útja, vagyis, aki felnőtt személyiségre vágyik, annak mindenképpen szakítania kell gyermeki énjével, akármennyire is jól érezte magát abban. Saját kezébe kell vennie a sorsát.

Boszorkány, tündér; a mesében minden szélsőséges, valaki egyértelműen vagy jó, vagy rossz. A csúnya, gonosz, bibircsókös, fekete ruhás boszi mindig a rosszat fejezi ki. A jót pedig a szép, kedves, jóságos, szép ruhás tündér.

Irigység, féltékenység, uralomvágy; ezek az érzelmek a gyermek belső kaotikus érzéseit szimbolizálják. Egy éretlen gyermek nem tudja kezelni indulatait: vad, fékezhetetlen, ellentétes érzelmekkel küzd, amik majdhogynem szétfeszítik, és nagy feszültségeket keltenek benne. A gyermek könnyebben el tud majd igazodni érzelmeiben, ha a mesében tudomásul veheti, hogy az ilyen érzelmek léteznek és hozzá tartoznak az emberi természethez. Át tudja élni ezeket: az irigységet a mostoha (Hófehérke és a hét törpe,) a féltékenységet a rosszakaratú testvérek (Hamupipőke), az uralomvágyat az uraság (Ludas Matyi) alakjában.

Veszedelmekkel való szembeszállás; jelzi, hogy a felnőtté válás igen nehéz folyamat, mely során bátorságra, kitartásra, erőfeszítésekre van szüksége az embernek, ahhoz hogy sikeresen elérje célját.

Állatvölégény; esetében a hősnőnek egy félelmetes állathoz kell férjül mennie, aki majd később daliás férfivé változik. Ez az éretlen lány viszolygását jelképezi a szexualitástól, de amint éretté válik, a szörny is átváltozik.

Mostoha; különleges jelentőségű alak. Segít a gyermeknek az anyja iránt érzett kettős érzelmeket helyére tenni. Vagyis ha dühös valamiért édesanyjára azt a mostoha személyén vezetheti le. Ez nem vált ki benne büntudatot. Jelképezheti az anya-lánya rivalizálást is, például a *Hófehérke és a hét törpe* című műben. Ez a mese megmutatja, hogy megbűnhődik az, aki nem tudja a rivalizációs helyzeteket kezelni, nem tud irigységén túltenni.

Édesanya; legtöbb mesében nincs kidolgozott alakja, hamar meghal, vagy már úgy kezdődik a mese, hogy a gyermek félárva/árva. A mostohával ellentétben az édesanyját mindig a jó és pozitív érzések jellemzik.

Három testvér; közül mindig a legkisebb a legügyetlenebb mégis a végére ő lesz, aki eléri célját. A két nagyobb testvér jelképezi a szülőket, ezért tud a gyermek azonosulni a legkisebb személyével, hiszen a szülők között a gyermek mindig harmadik. Neki minden nap meg kell küzdeni azzal, ami a szüleinek nem jelent problémát. Mégis ezek a mesék nyújtanak vigaszt, hogy a legkisebb is fejlődni fog és bár erőfeszítések útján, de túlszárnyalhatja a nagyobbakat.

Királyság és hitves; sok mese így ér véget, hogy a hős jutalmul megkapja a (fele) királyságot és a király leányát. E kettő az érett, felnőtt személyiséget jelképezi. A király az, aki már nincs rászorulva mások segítségére, felelősen tud dönteni és gondoskodni saját életéről. (Fischer 2001)

A népmesének vannak kritériumai; a jó mese az a mese, amiből nincs cenzúrázva a konfliktus, vagyis teljes egészében, megcsonkítatlanul jut el a gyerekekhez. Nem jó, ha túl van

illusztrálva a könyv, amiből a szülő olvas, sokkal szerencsésebb, ha ezeket a képeket a gyermek alkotja meg magában a saját fantáziája által. A népmesék egy optimista életpszichológiára serkentik a gyermekek felfogását a későbbiekben, a felnőtté válás során és a felnőtt életben egyaránt. Minden jó, ha a vége jó; ilyen a felfogása azoknak, akik olvasott mesén szocializálódtak, ellentétben azokkal, akik rajzfilmekben nőttek fel. (Kádár 2012)

3. 2. Mese a televízióban

A televízió manapság már családtaggá vált. Minden háztartásban van legalább egy, de jellemző, hogy több helységben is megtalálható; hálóban, nappaliban, konyhában. A családok gyakran már a televízió programjához igazítják mindennapi teendőjüket, és szabadidejük legtöbb részét a tv előtt töltik. A televízió szinte egész nap be van kapcsolva „csak hogy szóljon valami”, ennek akkor van nagy jelentősége, ha a családban kisgyermek is van. Ők nagyon érzékenyek a média hatására, hiszen a képességeik még fejletlenebbek, kevés és hiányos élettapasztalattal rendelkeznek és képtelenek megfelelően szelektálni az információk között. Nagy felelőssége van tehát a szülőknek, hogy milyen műsorokat és mennyi ideig engedik nézni gyermeküket. Napjainkban sajnos gyakori, hogy a szülő a tévére bízza a gyermeket - mint egy „elektronikus bébi csöszre” - mert nem ér rá vele foglalkozni, sok más dolga van, „addig sincs rá gond”. Az óvodás korú gyermekek legfőbb tanulási „módszere” az utánzás, vagyis amit látnak, azt addig-addig ismételtetik, míg be nem vésődik, és meg nem tanulják. Gondoljunk bele, ha felügyeletlenül hagyjuk a gyermeket a tévé előtt mennyi erőszakot és agresszivitást lát és vehet át a műsorokból. Amit nem magyaráz meg neki senki, hogy „ez rossz, ilyet nem szabad”. Sokan arra hivatkoznak, hogy a gyerek nagyon szeret tévézni és ragaszkodik nézéséhez. „A gyerekek valóban szeretik a tévét. Vekerdi Tamás hívja fel a figyelmet rá, miért. Az óvodásban az alkalmazkodni tanulás rengeteg feldolgozandó feszültsége munkál, ez keres játékban, mesében, mesehallgatásban utat magának. A filmek a feszültségeknek gyors lefutást, levezetést biztosítanak, ezért lenyűgözik, gyors kielégüléshez juttatják a gyereket. Csakhogy míg játék, mese közben a feszültség valóban fel is dolgozódik, a gyerek, miközben eljátssza, hallgatja, fantáziájában meg is jeleníti, átgondolja, újra beleképzeli magát, tévézés közben kívül marad a helyzeten. Pillanatnyilag megszabadul feszültségeitől, de valójában nem dolgozza fel őket, tanulságaik nem épülnek be viselkedésébe, fejlődésébe.” (Vajda 1991)

Emlékszem, hogy a mi gyermekkorunkban, kevesebb volt a választék, de színvonalasabb, hiszen az akkor játszott mesék még ma is mennek a tévében, de valahogy

azok már nem annyira kötik le a gyerekeket, mint anno minket. Csak néhány rajzfilm csatorna volt; ilyen például a Cartoon Network, amin angol nyelven mentek a mesék, de már akkor sem örültek a szüleink, amikor azt néztük. Szerintem ez a csatorna ma sem gyerekeknek való; a sok torz mesehőssel és semmit mondó tartalmakkal együtt. Ezen kívül a kereskedelmi csatornák vetítettek meséket, főleg hétvégén voltak erre specializálódott műsorok, mint a Kölyök klub. Az esti mese volt véleményem szerint a legjobb, hiszen általában népmeséket adtak.

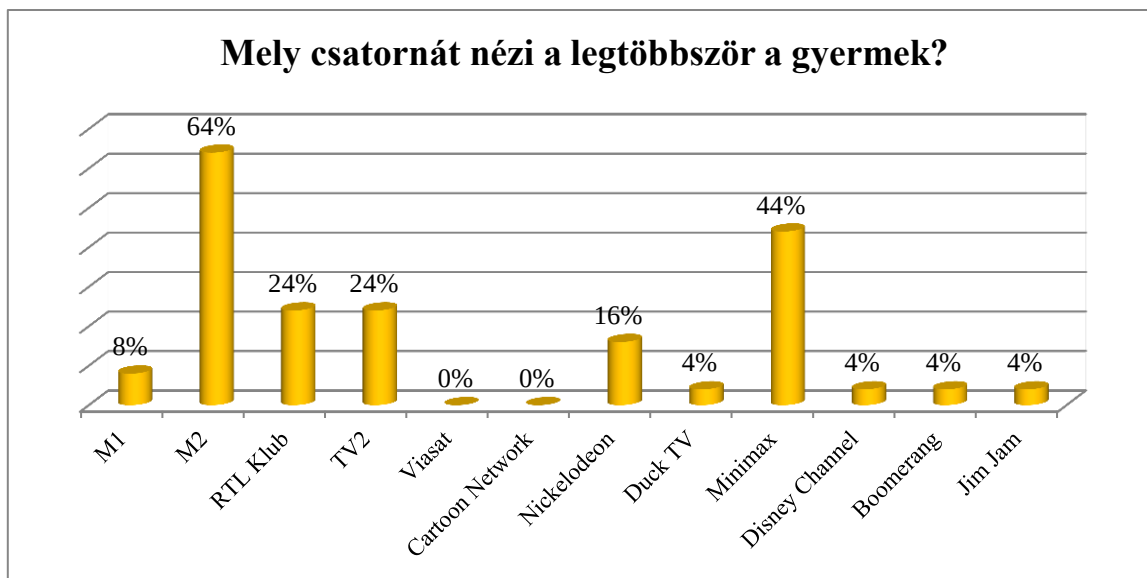
Ma már a mese csatornák kínálata nagy, ezek közül minden korosztálynak találunk rajta meséket, de a szülőknek oda kell figyelniük, mert egy csatornán belül több életkori besorolás van. Egy csatornán játsszák az óvodás korosztálynak megfelelő Postás Pet-et és utána egy durva, akció dús, erőszakos Transformers-t.

Mi lehet a baj a régi mesékkal, amiket mi úgy élveztünk? Mai világunk felgyorsult és ebbe születnek/születnek bele a gyerekek és ők alkalmazkodnak ehhez a gyorsasághoz. Egy régi mese már túl lassú, eseménytelen számukra. Azt szeretik, hogy amit néznek az pörgős, akciókkal teli, és több minden történik egyszerre a képernyőn.

A rengeteg vizuális hatás következtében, romlik a gyerekek szövegértési kompetenciája, ami nehezíti az olvasáshoz szükséges képességek kialakulását. Ezen a szülő úgy segíthet, ha a mesénél után, kikérdezi gyermekét, hogy miről szólt a mese. Így a gyermek visszaemlékszik, elmeséli, és ok-okozati következtetéseket von le.

A legnagyobb különbség az, hogy a mai mesékben, már a pozitív hősök is gyakran erőszakos módszerekkel érik el céljaikat. Régen még ésszel, ma pedig már inkább erővel harcolnak a mesékben. (Keresztes 2013)

Kutatásom arra is irányult, hogy vajon a mai gyerekek (vagy éppen szüleik) melyik csatornákat részesítik előnyben, ezért felsoroltam néhányat és megkértem a szülőket, hogy jelöljék be azokat, amiket a leggyakrabban nézi gyermekük, a válaszokból ez a diagram (4. ábra) született:

4. ábra

A legtöbb gyerek az M2 csatornát nézi a leggyakrabban, ez egy elég megnyugtató adat, hiszen ez a csatorna híres a szép népmeséiről, az esti mesékről és az általunk is szeretett régi mesékről. Az is kifejezetten jó, hogy senki nem jelölte be a Cartoon Network csatornát, aminek műsorai kivétel nélkül ártalmasak egy gyermek személyiség fejlődésére és lelkivilágára is. A Minimax áll a második helyen, ez egy jó gyermekcsatorna, de ahogy a fentiekben már említettem érdemes odafigyelni, hiszen egymást követő mesék között lehetnek korhatárbeli változások. A TV2 és az RTL Klub nem kifejezetten gyermekcsatornák, kétséyes a dolog, nagyon óvatosnak kell lenni a műsorok megválasztásánál.

Nagyon nehéz szülőként olyat tenni, ami eltér az átlagtól. Amikor a szülő tisztában is van vele, hogy az adott mese kárára van gyermekének és nem engedi nézni, akkor a gyermek könyörög neki, hiszen óvodás társai mind azt nézik, arról beszélnek, arról szól játékuk is. Persze ha a gyerek nincs „képben” a mesével, akkor ő kimarad mindenből, talán még ki is közösítik.

Egy ilyen konfliktusnak voltam tanúja óvodai megfigyelésem során. Épp akkor volt a lányok körében a Monster High baba, - játék, - mese örülete. Ezek a babák, véleményem szerint, már kinézetükkel rontják a gyerekek testképét; óriási fejük van, a testük irreálisan vékony, ráadásul a bőrük zöld, kék, lila, szürke színekben pompázik, zombikat ábrázolnak. A lányok hárman voltak barátnők, közülük ketten Monster High örületben égtek, a harmadik kislány szülei úgy gondolták, hogy gyermeküknek nem ad semmiféle pluszt az efféle mese, így a lány nem is nézte azt. Óvodásokhoz híven a két lány játékában utánozta a mesében látottakat, jeleneteket elevenítették meg, amikor odament a harmadik, hogy beszállhat e

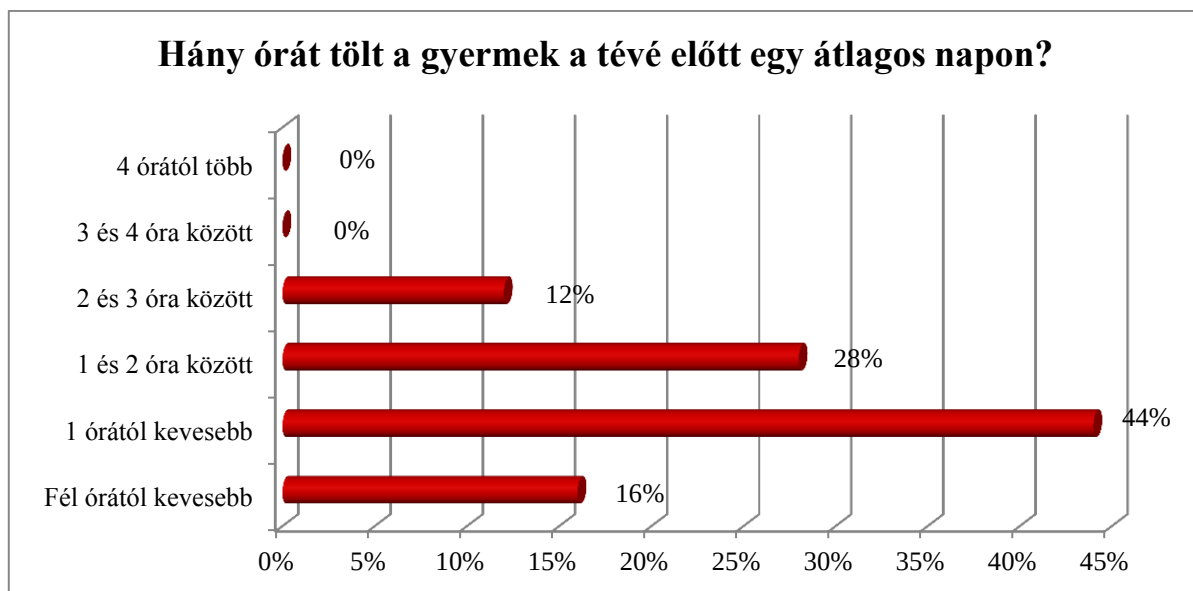
játszani, erre mind a ketten leszólták; hogy ő nem is nézi, azt se tudja, miről van szó, jobb lenne ha inkább már nem is barátkoznának.

Nagy dilemma ez a szülőknek. Nekik minden vágyuk, hogy gyermekük boldog legyen, de elveiket sem szeretnék feladni. Mindenkinek saját döntése és felelőssége, hogy most elviseli a konfliktust, hogy nem engedi nézni a mesét, vagy pedig vállalja annak a következményét, hogy engedi.

4. Gyermek a televízió előtt

Ma már tudjuk, hogy a televízió és a média hatással van a viselkedésre, a gyermekek erkölcsi nevelésére, így az életükre is, és ezért a későbbiekben az egész társadalom alakulására. Korunk gyermeke beleszületik az információs világba; pici kora óta televíziót néz, és egyre korábban kerül közvetlen kapcsolatba a számítógéppel. A tévéző gyermekek száma egyre nő, és egyre inkább az agresszivitás, a brutalitás az erkölcsi értékek rombolása jelenik meg szemük előtt, s később ezeket keresik példaként, akikkel azonosulni is szeretnének. Sok gyermek boldogtalanságát okozza, hogy a fantáziavilág teljes mértékben eltorzul bennük a külső hatások agresszivitása miatt. Ezen kívül szomorú, hogy sokan elhanyagolt gyermekké válnak azáltal, hogy szüleik a médiára bízák őket, mondván „addig sem kell rájuk figyelni”.

Kérdőívemben kitértem arra is, hogy vajon egy óvodás korú gyermek, mennyi időt tölthet a televízió előtt egy átlagos napon (5. ábra). Ebbe nem számít bele a számítógép, internet, laptop, érintőképernyős telefon, és más elektronikus eszközök, amik közvetíthetik a média „szépségeit”. A következő válaszokat kaptam:

5. ábra

A válaszadók többsége arra voksolt, hogy gyermeke kevesebb, mint egy órát tölt a televízió előtt. Szerintem ez teljesen elfogadható arány, mert valószínűleg ezeket a gyerekeket lefoglalják, foglalkoznak velük. Nem beszélve arról a négyről, akik még fél órát sem nézik a

tévét. Úgy gondolom, hogy nem született drasztikus eredmény ennek a kérdésnek a megválaszolásánál, de a két és három óra közötti időt már kicsit sokallom. Persze minden viszonylagos, mert egy-egy műsor fél óra alatt is tud nagy kárt okozni a gyermekben, de vannak olyan adások is, amik két órán keresztül lekötik a gyermeket és hasznos lehet számukra.

Dolgozatommal és kutatásommal szeretném felhívni a figyelmet a televíziózás káros hatásaira is. Ebben a fejezetben a médiatörvény gyermekekre vonatkozó szabályozását emelem ki. Bemutatok egy programot, ami segítségével a szülő meg tudja szűrni a műsorokat. Nagy hangsúlyt fektetek a szülők és a társadalom felelősségére, ami a legfontosabb a felnövekvő generáció ép fejlődése miatt.

4. 1. Szülők felelőssége

A szülő abban az esetben cselekszik a legjobban, ha segíti gyermekét abban, hogy feldolgozza a tévéélményt. Komolyan kell, hogy vegye a gyermek lelkiállapotát, de nem szabad, hogy ez a segítség erőltetetté váljon a gyermek számára. A szülő legfontosabb feladata, hogy optimális körülményeket teremtsen ahhoz, hogy gyermeke a látottakat kiadhassa magából, fel tudja dolgozni és összevethesse tapasztalataival. A szülőknek, nem szabad ráerőltetni véleményüket a gyermekre, éreztetni kell velük, hogy megbíznak benne. A szoros kapcsolat és a párbeszéd kezdeményezése, azt jelzi, hogy nem hagyjuk magára a gyermeket, hanem biztonságot nyújtunk neki, amire feltétlenül szüksége van.

Fontos, hogy a szülők korlátozzák a gyermek televízió nézési szokásait, de nem mindegy, hogy milyen módon. Következetesnek kell lenni a merev szigor és az engedékenység között. Előzékenyen kell dönteni, meg kell okolni a határok kijelölését, úgy hogy a gyermek azt megértse, ezáltal könnyebben el is fogadja azt. A televíziózás megvonása vagy az ezzel való jutalmazás csak felületi eredményt hoz. A tilalom hatalmi harchoz vezet, a jutalom csak emeli a tévézés értékét. Ideális, ha a gyermek tudatosan tévézik, ezt különböző formákban érhetjük el; (Rogge 1997)

- **Egyműsoros tévézés**, ha már kiskora óta rá van szoktatva arra, hogy csak akkor kapcsoljuk be a készüléket, ha kedvenc műsora kezdődik és, ha vége ki is kapcsoljuk. A csatornák közötti zongorázást meg kell próbálni kizárni. Ez egy nagyon nehéz feladat, elengedhetetlen a szülői példamutatás.

- **Szülői felügyelet** az elsőrendű cél, a gyermek képességeinek és készségeinek a fejlesztése. Sokat segít, ha a látott műsor után megbeszéljük a történeteket, így segítjük a megértésében. Ha a gyermek kedvenc meséjét nézi a tévében és a szülő csatlakozik hozzá és együtt nézik azt, az mindjárt családiasabb, megélhetik közben az együttlét örömét is. Ezen kívül a szülő megértheti, miért nézi gyermeke ezt a mesét, mi tetszik benne neki, vagy éppen, hogy milyen feszültséget dolgoz fel általa.
- **Korhatárok betartása** a média törvénykönyv megkülönböztet kategóriákat az életkorok besorolásával. Életkori sajátosságoknak megfelelő műsorokat adnak egy-egy számszámjelzés alatt a képernyő sarkán. Ez a besorolás a szülőnek figyelmeztetés, arra ha a gyermeke meghaladja az adott életkort, az ő felelősége, hogy engedi e nézni azt. Ezt a következő fejezetben fejtem ki.
- **Médiaszűrő programok** nagyban segítik a szülőket abban, hogy a nemkívánatos adásokat, csatornákat kiszűrjék a többi közül és láthatatlanná tegyék a gyermek számára. Ezen programok egyik fajtáját a következőkben mutatom be.

Nem kell és nem is szabad a televíziót besorolni a gyermeknevelés nem kívánatos eszközei közé. Vannak pozitív hozamai is, gyakran nem is feltétlenül a tartalom káros, hanem a nem megfelelően megértett vagy félreértett üzenetek a káros, romboló hatásúak. A gyermek egészséges fejlődése érdekében elkötelezett családok feladata és felelősége az, hogy a gyermek médiával töltött idejét szabályozzák, a médiatartalom választását elősegítsék és annak értő magyarázatát adják.

Ezen kívül nagy jelentősége van a társadalmi felelősségnek is, amit ketté lehet bontani a törvényhozási felelősségre, amit itt a médiatörvény jelent és a műsorkészítési felelősségre. Ezt a következő fejezetben bontok ki.

4. 2. Médiatörvény a kiskorúak védelmére

Számos káros hatása van a médiának a gyermekekre nézve, ilyen például:

- a negatív magatartásformák követése
- a szexualitás, durvaság, erőszak, trágárság, brutalitás felerősödése
- a reklámok egyre erőszakosabb direkt-marketingje.

Ezeztől próbálja megvédeni a médiatörvény a kiskorúakat, mi szerint az adások, nem tartalmazhatnak olyan műsorokat, melyek károsíthatják a gyermekek fizikai, értelmi, vagy erkölcsi fejlődését, főként olyanokat nem, melyek pornográfiát vagy indokolatlan erőszakot

sugároznak. Ha mégis ilyen tartalommal rendelkezik a műsor, akkor azt csak egy bizonyos időkorláton belül lehet leadni, hogy a kiskorú ne találkozhasson vele. A médiatörvény kategóriákat állított fel a kiskorúak védelmére, melyből most az óvodás korúakra vonatkozó két kategóriát mutatom be:

„9. § (1) A lineáris médiaszolgáltatást nyújtó médiaszolgáltató - a hírműsorszám, a politikai tájékoztató műsorszám, a sportműsorszám, a műsorelőzetes, valamint a reklám, a politikai reklám, a televíziós vásárlás, a társadalmi célú reklám és a közérdekű közlemény kivételével - valamennyi, általa közzétetni kívánt műsorszámot a közzétételt megelőzően a (2)-(7) bekezdés szerinti kategóriák valamelyikébe sorolja.

(2) Azt a műsorszámot, amely korhatárra tekintet nélkül megtekinthető vagy meghallgatható, az I. kategóriába kell sorolni.

(3) Azt a műsorszámot, amely hat éven aluliakban félelmet kelthet, illetve amelyet koránál fogva nem érthet meg vagy félreérthet, a II. kategóriába kell sorolni. Az ilyen műsorszám minősítése: hat éven aluliak számára nem ajánlott.” (1)

 Korhatár nélkül megtekinthető. 1. kategória

 A műsorszám gyermekbarát program. 1. kategória.

 Hat éven aluliak számára nem ajánlott. 2. kategória

Az első kategóriát, mivel nem tartalmaznak káros elemet, nem kell jelzéssel ellátni és bármikor sugározhatók. Ez mindenki számára biztonságos, ha kifejezetten kisgyermekeknek szánt műsort sugároznak, azt egy zöld kisfiú fejjel jelzik.

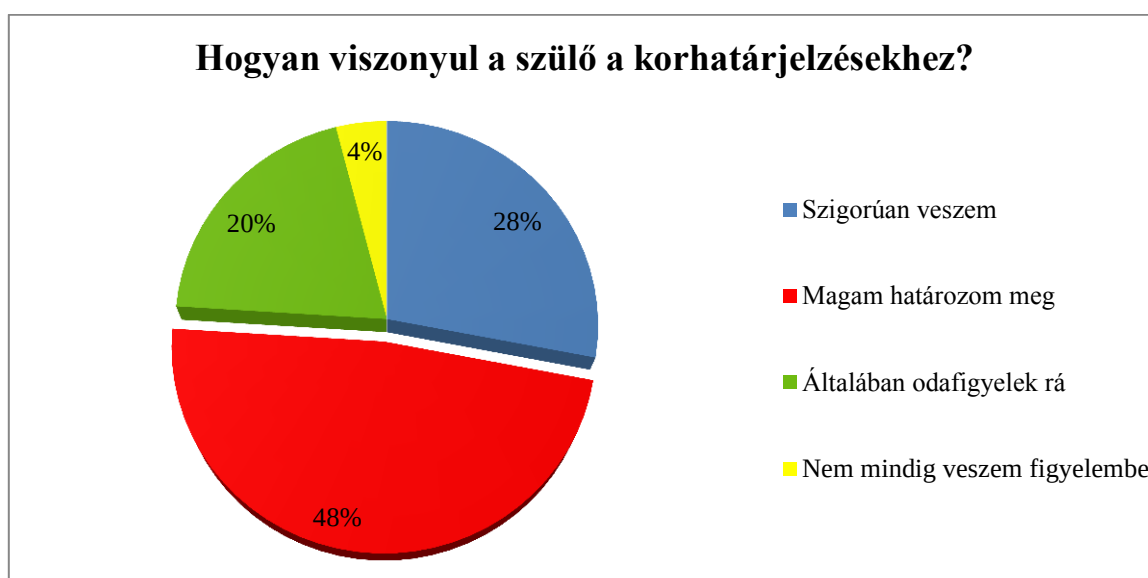
A második kategória nézői a hat éven felüliek lehetnek. Ezt a műsor megkezdése előtt tudatni kell a nézővel és a képernyő bal alsó sarkában jelezni kell az egész adás alatt úgy, hogy a piktogram jól látható legyen. Ezek a műsorok szülői felügyeletet, magyarázatot nem igényelnek a gyermekeknek.

A tévécsatornák maguk sorolják be a kategóriákba az adásokat, ezt a Médiatanács ellenőrzi. A korhatárjelzés útmutató és segítség a szülőknek, akik optimális esetben ezt nyomon követik, ellenőrzik, odafigyelnek rá. Mégis veszélyt jelenthetnek, a korhatár nélküli műsorok különböző esetekben;

- **Élő adás:** ilyen esetben bármi megtörténhet, amire nem számítanak és káros lehet a kisgyermekre nézve.

- **Híradó:** nagy része valamilyen katasztrófát, lövöldözést, vérengzést, balesetet mutat be. Ebben az esetben fontos, hogy a szülő ott legyen a gyermeke mellett és elmagyarázza, ami történik.
- **Reklám:** nincs szabályozva, hogy melyik reklám milyen időben adható le, ezért a gyermekek találkoznak olyanokkal, amiket nem értenek, nem tudnak feldolgozni.

Kérdőívemben kíváncsi voltam, hogy a szülők, hogyan viszonyulnak a korhatárjelzésekhez; mennyire veszik komolyan, vagy éppen mennyire nem. Válaszaikat a következő diagramban (6. ábra) összegeztem:

6. ábra

Öt válaszlehetőséget adtam meg, szerencsére azt, hogy „egyáltalán nem figyelek rá” senki sem jelölte meg ezért a diagramban sem jelöltem. Szerintem ezek közül a válaszok közül a legoptimálisabb a pirossal jelzett válasz, vagyis hogy a szülő önmaga határozza meg, hogy melyik műsort nézheti a gyermek. Ez szerintem azért jó, mert ebben az esetben, tisztában van a felnőtt a műsor tartalmával, és ha esetleg olyan jelenetet vél felfedezni, ami a korhatár besorolás ellenére sem való gyermekének, ezzel a döntéssel tudja kontrollálni. Például sokan nem engedik gyermekeiknek nézni a Híradót - hiába korhatár nélküli - mert túl sok véres, erőszakos jelenetet tartalmaz. Azok, akik a kék körökbe tartoznak, szigorúan veszik a besorolást. Ez is pozitív, hiszen odafigyelnek gyermekük lelkivilágára, bíznak a Médiatanács döntésében. A zöld és a sárga rész szerintem majdhogynem egy kalap alá vehető. Érezhető benne némi nemtörődomség, hiszen vagy odafigyel rá valaki és tudatosan erre neveli

gyermekét, vagy nem és ebben az esetben a semmi nem készíteti a gyermeket arra, hogy tudatosan használja a médiát.

Természetesen, nem lehet minden káros média elemtől megóvni a gyermeket, így a legcélravezetőbb az lenne, ha megpróbálnánk megtanítani őket arra, hogy ezeket az ártalmas tartalmakat hogyan kerüljék el és hogyan tudják kihasználni a média által nyújtott pozitív lehetőségeket. Tudniuk kell szelektálni, vagyis tudatos médiafogyasztókká kell válniuk. Ennek példájára szeretnék az alábbiakban bemutatni egy médiaszűrő programot.

4. 3. Médiaszűrő program

A kábelhálózaton ma már rendkívül sokféle csatorna jut el a magyarországi otthonokba, amelyek minden korosztály igényét kielégítik. A legtöbb csatorna a felnőtteknek szól, vagyis rossz hatással lehet a gyermekek lelki, szellemi fejlődésére. Ezen tartalmak szándékos, vagy véletlenszerű megtekintésétől meg lehet óvni a gyermekeket – lehet korlátozni, szabályozni a tévénezést, ahogyan az ez előtti fejezetben soroltam – de van más megoldás is. Itt szeretném bemutatni az úgynevezett set-top-box (STB) nevű vevőkészüléket, mely garantálja, a gyermek biztonságát.

Az analóg tévéket felváltják a digitális készülékek, amelyekbe be van építve a set-top-box. Ez a doboz' alakítja át a régi analóg tévékészülékeket, úgy, hogy azok digitálisan tudják fogni a csatornákat. Dekódoláson kívül van más funkciója is például: rögzíthet tévéműsort külső vagy belső tárolóeszközre, játszhat le médiát külső eszközökről, műsorújság, stb. Számos előnyből kiemelem a digitális gyermekzárát.

Ezzel az egyes csatornákhöz való hozzáférést és a korhatár-besorolással ellátott műsorok megtekintését lehet szabályozni. A gyermekzár rendelkezik egy korhatár beállítására szolgáló titkos kóddal, mely legalább négy, a képernyőn számokkal nem jelzett számból áll. Ha a szülő úgy véli, hogy egy-egy csatorna egyáltalán nem gyermekének való, akkor lehetősége van annak blokkolására is, melyet szintén PIN kóddal védhet. Csatornaváltáskor, illetve ki- és bekapcsoláskor újra kéri a kódot a rendszer. Az STB-re felvett műsorszámokra is kiterjed a védelem. (4)

Tehát a szülőnek nincs több dolga, mint hogy megadja egy PIN kódot, mellyel korlátozhatja gyermeke hozzáférését a televízióhoz. Letilthat csatornákat, egy-egy műsort, vagy beállíthatja gyermeke korát és így nem kell félnie attól, hogy tévézés közben

fejlődésében kárt okoz. A set-top-box segítségével elérhetjük, hogy a gyermekek televíziózása tartalmas, szellemi fejlődésüket elősegítő szórakozás legyen és ne pedig félelmet-, szorongást keltő kártékony tevékenység.

5. Agresszió a mesékben

Albert Bandura a társas tanuláselmélet kiemelkedő alakja, 1960-as laboratóriumi kísérleteket végzett az agresszív modellek megfigyelésével. Kiemeli a megfigyeléses tanulás jelentőségét, ami azt jelenti, hogy mások viselkedésének megfigyelésével tanulunk. A gyerekek egy agresszív emberi modell viselkedésére csak sajátos agresszív mozdulatok utánzásával válaszolnak, de ha ugyanezt a jelenetet képernyőn látják az az agresszió növekedését okozza. A gyermek az agresszív modell megtekintése után az óvodában agresszív viselkedést produkált.

Tehát az agresszív válaszok utánzás által elsajátíthatók, és gyakoriságuk növekszik, ha pozitívan megerősítik azokat. A gyerekek jobban kifejezik agresszív cselekedeteiket, ha megerősítik azt, mintha az büntetést vonna maga után.

A gyerekeknél a tévében látott erőszak mennyisége és az agresszív cselekedeteik mértéke között megerősített összefüggés van. (L. Atkinson-C. Atkinson-E. Smith-J. Bem-Nolen-Hoeksem 2003: 337-348)

Kérdőívemben is rákérdeztem erre a problémára: Ön szerint egyes meséktől agresszívvá válhat gyermeke viselkedése? A szülők 88%-a felelt igen válasszal felelt, ezek szerint, a szülők is tisztában vannak azzal a ténnyel, hogy nem mindegyik mese felel meg a gyermekek életkorának, sőt akár még kárt is okozhat fejlődésükben.

Ezek után azt is megkérdeztem, hogy szerintük milyen mesék váltanak ki ilyen hatást. A legtöbben a harcolós, erőszakos, verekedős jelzőkkel válaszoltak általánosságban, de voltak, akik konkrét mesecímeket és csatorna neveket soroltak föl; nem egyszer szerepelt a Cartoon Network, Dragon Ball, Transformers. Volt olyan is, aki kifejtette válaszáat: *„Véleményem szerint a túl gyors, pörgő, szaggatott képeket és hangokat közlő tévés rajzfilmek (filmek is) agressziót válthatnak ki a gyermekekből, pusztán azért is, mert egyszerűen nem bírják az ilyen információkat ezen a sebességen feldolgozni.”* Szerintem példaértékű az, hogy egyes szülők ennyire tisztában vannak a tényekkel, tesznek ellene, amivel nevelik, védik legnagyobb értéküket, a gyermeket és egyben a következő generációt is jó felé terelik.

A médiakutatók már legalább húsz évvel ezelőtt felhívták a figyelmet arra, hogy a gyerekeknek készülőrajzfilm sorozatok sokkal több erőszakot mutatnak, mint a többi műsortípus, ezekben átlagosan 34 erőszakos cselekmény számolható meg óránként, a miatt hogy a fiatalok csak úgy lehet a tévé előtt tartani, ha folyton izgalmaknak vannak

kitéve. A gyermekek fokozott módon hajlanak a látott agresszió utánzására, amiből az következik, hogy az erőszakmentes műsorok sugárzása elengedhetetlen feltétele annak, hogy a következő generáció harmonikusan tudjon szocializálódni.

A gyermekeket mindig vonzotta az agresszió valamilyen formája, például a mesékben is, amikor a jó legyőzi a rosszat, akár agresszív eszközökkel is, de manapság, ha bekapcsolja a tévét nincs választás, szinte minden csatornán találkozunk durvasággal. Az ilyen jellegű agresszivitás érzéketlenségre nevel. Itt a legnagyobb probléma azon van, hogy ma már a gyerekek nem tudnak ellenállni az efféle meséknek és gyakran szüleik sem figyelnek oda rájuk, mert ugye az elsődleges nevelési színtér nem a televízió, hanem a család és utána a társadalom, vagyis itt az óvoda. Sokszor a gyerekek ezeken a színtéren egyedül vannak és az így megszerzett sérülések kudarcai szorongássá, indulatokká, agresszióvá nőnek. (Ranschburg 1983: 5-7) Feltehető a kérdés: tényleg a tévé a hibás?

5. 1. Agresszió meghatározása

Az agresszió az egyik legkedveltebb kutatási téma a pszichológusok, szociálpszichológusok körében, így több értelmezést is bemutatok.

Az agresszió a haragra adott tipikus reakció. Pszichoanalitikus elmélet szerint az agresszió frusztráció által kiváltott tanult válasz. Az embernél az agresszív viselkedés kérgi ellenőrzés alatt áll, így befolyásolják a múlt béli tapasztalatok és a társas hatások. (L. Atkinson-C. Atkinson-E. Smith-J. Bem-Nolen-Hoeksem 2003: 337-348)

Freud szerint az agresszió ösztönös, relatív viselkedés, ami mindig a környezetre irányul és frusztrációs helyzet váltja ki.

Lorenz úgy vélte, hogy az agresszió nem ösztönös, hanem a múltbéli tapasztalásokon és a szociális tanuláson alapul

„Agressziónak nevezünk minden olyan szándékos cselekvést, amelynek indítéka, hogy – nyílt vagy szimbolikus formában – valakinek, vagy valaminek kárt, sérelmet vagy fájdalmat okozzon.” (Ranschburg 1983: 90)

Nehéz eldönteni, hogy valaki szándékosan tett valamit, vagy sem, ahhoz nagyon jól kell ismerni a körülményeket és a személyeket, de még akkor sem lehetünk biztosak.

Az agressziót több oldalról lehet vizsgálni, így megítélni is:

- 1) **Antiszociális vagy proszociális agresszió:** tehát az agresszív magatartás vagy a közösség ellen irányul, vagy pedig éppen a közösség védelmére szolgál.

2) **Cél vagy indulati agresszió:** a cél elérése érdekében vagy érdektelenül kiváltott agresszió.

3) **Támadó vagy védekező agresszió:** Ez leginkább az állatok viselkedésénél megfigyelhető, de az ember is ösztönök is hasonló reakciókat válthatnak ki.

Nem minden agresszió negatív jellegű, egyes formái nemcsak elfogadhatók, de szükségesek is. A nevelés feladata, hogy a durva agressziós formák helyett, olyan formáit hozza felszínre, amelyek a társadalom részére elfogadhatóak. (Ranschburg 1983: 90-108)

Létezik még jutalmazott és büntetett agresszió, ami jelentheti azt, hogy vagy utat engedünk érzelmeinknek, vagy pedig visszafolytjuk azokat. Elgondolkozhatunk rajta, hogy hogyan kezeljük az ilyen helyzeteket és vajon melyik megoldás hova vezet?

A jutalmazott agresszióhoz D. Baruch lecsapoláselméletét hoznám példaként; „Amikor a genny összegyűlik és tályogot alkot, a tályogot fel kell nyitni és le kell csapolni. Ha ez nem történik meg, a fertőzés elterjed és elpusztítja az embert. Ugyanez a helyzet az érzelmekkel is. A „rosszaságnak” is ki kell jönnie. A sérelmeket, félelmeket és haragot fel kell szabadítani és le kell vezetni. Ellenkező esetben ezek is elpusztíthatják az embert... Amikor a nem kívánt negatív érzelmek megfelelőképpen kiürültek, beáramlanak a meleg és jó, pozitív érzelmek” (Ranschburg 1983: 109-110) E szerint, aki agresszív érzésekkel van tele és ezt kiengedi magából, az megtisztul a katarzis által. Viszont kísérletek bizonyították, hogy az agresszív viselkedés jutalmazása jelentős mértékben növeli a hasonló megnyilvánulásokat.

A kísérletek azt is kimutatták, hogy a nyílt agresszív viselkedés, büntetés hatására csökken. Az agresszió kimutatott formája csökken, de ez nem jelenti azt, hogy a belső harag, bosszúvágy, indulat is csökkeni fog. Mi lehet ilyenkor a megoldás, ha a jutalmazás és a büntetés is agressziót szül? Minden bizonnyal az önuralom mindennel és mindenkivel szemben. (Ranschburg 1983: 108-121)

Mai világunkban szerintem észre lehet venni az agresszió pozitív hatásait is, ugyanis körül vagyunk véve agresszív szimbólumokkal, reklámokkal, viselkedésekkel, de ezek a hétköznapijaink része és már-már észre sem vesszük őket. Sokszor ér minket kudarc, ha valami nem úgy sül el, ahogyan mi szeretnénk, ilyenkor kimondhatatlan dühöt tudunk érezni, ami után bizonyítani szeretnénk, leginkább magunknak, hogy azért is megcsinálom. Így egyben nem csak haragot érzünk, hanem motivációt is arra, hogy elérjük céljainkat. Ezért az agressziónak lehetnek pozitív és negatív hatásai is.

5. 2. A gyermeki agresszió kialakulása

A modern pszichológia szerint tehát az agresszió nem ösztönös megnyilvánulás, hanem szociális tanulás eredménye. A harag velünk született érzelem, de a gyermek céljai elérésében akadályba ütközik. Hónapokon tartó fejlődésre van szükség ahhoz, hogy a szándéka és a cél különváljon. A gyermek, a tanulás és az érés eredményeként, a 7. hónap körül válik valóban frusztrálhatóvá, ami irány és cél nélküli dühreakcióban nyilvánul meg. Későbbiekben a tapasztalatai megtanítják arra, hogy az ilyen reakciók általában eredményhez vezetnek, így dühkitörései céltudatosan személyre vagy tárgyra irányulnak és haragreakcióvá válnak, ez a személyiséget agresszív viselkedésre készíteti.

A gyermekek különbözőek; van aki jobban, van aki kevésbé viseli jól a frusztrációt. Ez azonban nem változtat azon a tényen, hogy a frusztrációs helyzet haragot ébreszt és ez által agresszív viselkedést produkál. (Ranschburg 1983: 96-100)

Óvodás korra az agresszív megnyilvánulások széles skálájával találkozhatunk, például a gyerek csíp, rúg, árulkodik, csúfolódik, szándékosan tönkreteszi mások játékát, csúnyán beszél, stb. A 3-6 éves korú gyermekek egocentrikus gondolkodásúak, viselkedésüket az örömeik vezérli, vágyaikat viszont szeretnék kielégíteni. Az agresszió általában egyféle megoldás a gyermek számára, hogy levezethesse felgyülemlett belső feszültségeit, mert ő még nem ismer rá más tudatos módszert, mint például a felnőttek, akik elmennek futni, szórakozni, hogy levezethessék a stresszt.

A gyermeki agresszió konkrét megnyilvánulásainak négy fajtája lehet:

- 1) Fizikai: csipkedés, rugdosódás, lökdösődés
- 2) Tárgyi: rombolás, tépés, összetörés
- 3) Lelki: kiközösítés, megszégyenítés

Verbális: csúnya beszéd, igaztalan vádak használata. (Bakonyi 2012)

Ezek háttérében családi és társadalmi problémák is húzódnak. Már az előzőekben említettem, hogy az óvodások utánnak által tanulnak, így e két legfontosabb nevelési szintérnek kellene példaértékűnek lennie.

Társadalmi probléma alatt értem a média „értékeit”, a túlzott vagy rosszul megválasztott számítógépes és televíziós programokat, amiket már a dolgozatom IV. fejezetében taglaltam. Ide tartozik még a munkahelyi problémákat, vagyis a munkanélküliség

és a túl sok túlóra szélsősége, ami egyben a család elhanyagolását is jelenti, pedig az a legnagyobb érték.

A család az a tartozéka az életünknek, amely a születéstől a halálig tart és a legnagyobb hatással van ránk. A család fő hatással van a későbbi társadalomra. Ezt akkor tudja felelősen végrehajtani, ha

- szerkezete hiánytalan, vagy pótolni tudja hiányát,
- megfelelő anyagi, szociális és kulturális körülményeket képes biztosítani,
- következetes szokásrendet és egészséges munkamegosztást szervez a családon belül,
- szeretetteljes, vidám, kiegyensúlyozott légkör uralkodik, kölcsönös a megbecsülés és segítik a gyermek személyiségét kibontakozni.

Sajnos egyre több napjainkban a csonka család, a legtöbb válás miatt, de előfordul haláleset is. A gyermek ezt mindig nehezen dolgozza fel, a viták, nélkülözés, idegeskedés, érzelmi szegénység mind-mind feszültséget okoz a gyermekben, amit gyakran agresszív módon vezet le.

A legnagyobb szükségük biztonságos, nyugodt, szeretetteljes háttérre van mind a család, mind pedig a társadalom részéről, amiről mintát tudnak venni, és agresszió nélkül tudják legyőzni feszültségeiket és problémáikat. E fejezetet egy tanulságos fejezettel zárom, Goodenough-tól:

“A gyermeki harag akkor szabályozható legjobban, amikor a gyermek viselkedését nyugalommal és megértéssel szemléljük, amikor igényeink nem lépik túl teljesítőképességének határait, és amikor az igényeinkhez való következetes ragaszkodás egyöntetű tapasztalatokat biztosít számára anélkül, hogy ez a következetesség mechanikussá, rutinszerűvé válna, mely a gyermek emocionális és fizikai jólétét feláldozza egy merev szabályrendszer igényeinek. A szabályok megszegését a körülmények mérlegelésével kell megítélni... és nem egyszerűen a nevelő tetszése, hangulata alapján. A szülő önuralma valószínűleg a legjobb garancia a gyermek önuralmára is.” (Ranschburg 1983: 120-121)

6. A mesék gyógyító ereje

A meséket felfoghatjuk úgy, mint életünk formálója, vagyis a sorsunknak egyfajta értelmezési módja. Minden mesét egyénileg kell feldolgoznunk, elképzelnünk ahhoz, hogy az segítséget nyújthasson számunkra. A szimbólumok, minden embernek mást és mást jelenthetnek, hiszen a saját életére formálja az ember. A szimbólum egy olyan kifejezést, nevet, figurát, alakot jelent, ami a hétköznapiakban ismeretes számunkra, de tudat alatt mégis valamilyen rejtett jelentést foglal magába. A mesei szimbólumok úgy tudnak segíteni, hogy átélhetővé teszik sorsunkat, és talán olyan kérdéseket is felteszünk magunknak, amiket eddig nem mertünk. Ez a gyógyító erő nem csak a lelki bajainkra ad választ, hanem betegség esetén is rengeteget segíthet. Sajnos sok gyermek küzd súlyos betegségekkel, de a mesei szimbólumok segítségével fel tudják venni ellene a harcot, ezekre hozok néhány példát:

- **Szörnyek:** a betegséggel járó félelmek, szorongások megtestesítői számunkra, a szörnyekkel való küzdelem átsegíti őket a műtétek előtti szorongásokon, vagy akár a halálfélelemmel való szembenézésen is.
- **Tornyok:** a bezártságot jelképezhetik, ha egy betegnek sok időt kell töltenie a steril szobában, nagy segítség lehet számára ez a szimbólum.
- **Labirintus:** a mély depresszióval küzdők, találhatnak kiutat e jelkép segítségével.
- **Házikó:** a kisebb gyermekeknek jelenti a védelmet, biztonságot, otthon melegét.
- **Szárnyak, repülés:** azoknak nagyon fontos, akiknél hiányzik a biztonságot nyújtó családi háttér, nekik magukról kell gondoskodniuk, egyedül kell megoldaniuk a problémáikat.
- **Kút, barlang, alagút:** a betegség elején segítik a gyerekeket, hiszen a kórházba kerülés számunkra az ismeretlenbe való vetődést jelenti.

Meseterapeuták megtapasztalták, hogy a gyermekek tudat alatt nagyon jól használják a mesék gyógyító erejét, sőt minél súlyosabb, vagy életveszélyes a betegségük annál mélyebben tudják a szimbólumokat értelmezni és gyógyulásukra fordítani. (Boldizsár 2013: 52-58)

Szeretném felhívni a figyelmet a K&H gyógyvarázs mesedoktorok programra, melyet 2013 augusztusában hirdettek meg a nagyközönségnek. A program lényege, hogy önkéntes segítségnyújtásra van lehetőség a kórházakban, ahol beteg kisgyermek gyógyulásához lehet hozzájárulni, az ágyuk mellett felolvasott mesék segítségével. Egyetlen év alatt 25000 önkéntes jelentkezett felolvasásra, és több mint 7200 meg is valósult belőle. Mivel a kórházak befogadó képessége korlátozott, ezért 2013 decemberétől létre hozták a K&H gyógyvarázs

mesedoktorok a weben programot, ahol mesevideókkal segíthetik a felépülést az ország 30 gyermekosztályán. A K&H gyógyvarázs mesedoktorok programja 2014-ben elnyerte a kommunikációs szakma Oscarjának számító Golden World Awards elismerést. A K&H gyógyvarázs mesedoktorok program keretében eddig közel 20 000 gyerek arcára sikerült mosolyt csalni. Ezúton ajánlanám mindenkinek ezt a lehetőséget, ahol hozzásegíthet a beteg gyerekek lelki és testi gyógyulásához. (5)

Nem csak a beteg gyerekekre van nagy hatással a mese, hanem kivétel nélkül minden gyermekre. Segíti, egyengeti őket a felnövekvés útján. Ennek tudatában, kérdőívemben megkértem a szülőket, hogy írják le, mit tapasztalnak-e változást a mesélés során és azt követően gyermekük magatartásában. Azt vettem észre, hogy ez a kérdés volt az, amit leginkább kifejtettek, elemeztek, vagyis legszívesebben válaszoltak rá a kitöltők. Ebből azt a következtetést vonom le, hogy a szülők érzik, hogy a mesemondás tényleg megérinti a gyermekeket és lelkesen mesélik tapasztalataikat, mert ők is büszkék rá.

A legtöbb válaszban szerepelt a nyugalom szó, vagyis hogy a mesélés megnyugtatja, segít neki elaludni azaz „álomszépítő” hatással bír. Sokan említették még a fantáziaélénkítő, szókinccs gyarapító hatást is. Rám a legnagyobb hatást az alábbi idézett szülői vélemények tették:

„Nagyon szereti, ha mesélünk neki - bármiről. Úgy vettem észre, hogy megnyugvással tölti el, ha minden este olvasunk neki valamit. És itt 5-10 percről beszélek. Érdeklődéssel figyel, minden este várja és már ott tartunk, hogy nem is tud elaludni nélküle. Persze vannak kedvenc meséi, amit már majdnem kívülről fűj. Nagyon szereti a diafilmeket. Ez talán még jobban leköti a figyelmét. Szívesen bevezetném az ovikban is.” Kiemeli a szülő, hogy nem kell sok idő ahhoz, hogy gyermekét megnyugtassa a mesélés, bármiről is van szó és már aludni sem tud nélküle. Javaslatot is tesz, hogy diafilmekkel lehetne gazdagítani az óvodai életet. A diafilm előnye, hogy állóképet lát, a feliratot olvassák neki, és vissza is lehet térni rá, kérdezni lehet, hosszabban elidőzhetnek az apróbb részleteknél. Hasonló, mint a könyvolvasás, csak mégis különleges hangulatot kölcsönöz.

„Gyermekeim nagyon szeretik a meséket. A szülőkkel való kapcsolattartás egyik formájának tekintik. Egy idő után kívülről tudják, de az ismétlés ebben a korban (is) a tanulás és az élvezet útja. A gyermek átszűri a mesét, bővül a szókinccse, a mentális kapcsolatai (bármilyen is ez) bővülnek. Gyermekeim 100%-os figyelemmel hallgatják a meséket.” A szülő is fontosnak tartja, a kontaktuseremtést a családtagokkal a mesélés által. Tisztában van az

ismétlés, utánzás fogalmával ebben a korban, és ami a legszembetűnőbb nekem, hogy ő is érzi, hogy gyermeke valahogyan átdolgozza magában a mesét, amit hasznosítani tud.

„Nagyon szereti és várja. Általában egy-két napig szereti, ha ugyanazt meséljük neki. A kis gömböc valamiért nagyon tetszett neki, azt egy időben állandóan mondani kellett, ő volt benne a főhős, aki az apjától kapott bicskájával végül kiharítja a kisgömböcöt. Ezt maga is el tudja mesélni. A szókincse elég jó.” Észrevette a szülő, hogy az egyik mese kivételes gyermeke számára, amibe a legjobban bele tudja élni magát a hős szerepébe. Utal arra, hogy valamilyen érzelmi feszültséget, legyen az jó vagy rossz, dolgoz fel e mese által. Talán az apa-fiú kapcsolat fontossága is kivehető írásából.

A válaszadók lelkes írásaiból látszik, hogy mekkora hatást gyakorol a mesélés, nem csak a gyerekekre, hanem a szülőkre és ebből adódóan a társadalomra is. Meséssel megoldást lehet találni a problémákra, megnyugvást jelent, hogy adott helyzetekben támaszkodhatunk rájuk és segíthetnek rajtuk.

7. Összegzés

Dolgozatomban arra kerestem a választ, hogy ebben a felgyorsult világban vajon megállják-e a helyüket a mesék úgy, mint régen? A technika fejlődésével és az egyre növekvő erőszakkal szemben tudnak-e a szülők óvó korlátokat állítani gyermekeik elé? A modern mesék, mennyi agresszivitást adhatnak át egy gyermeknek, és ettől hogyan védhetjük meg őket? A társadalom, mennyire befolyásolja a felnővekvő generáció értékrendjét, személyiség fejlődését? Mi van a mesében, ami még a kórházban fekvő gyermekek számára is erőt ad?

A kérdéseimre megtaláltam a választ. Bebizonyosodott, hogy tényleg egy erőszakos világot élünk, ahol már a mesékben is a hős nem az eszével, hanem a fizikai erejével éri el célját. Ezek a rajzfilmek mind elérhetők a gyermekek számára a médiában, mert a társadalmunk nem tiltja, csak korlátozza azt. Feszültségeket keltenek a gyermekben, amiket nehezen vezetnek le, de létezik az igazi mese, ami a legoptimálisabb megoldás minderre. A szülőkön van a nagy felelősség, nekik kell bevezetniük gyermekeiket a mesék csodálatos világába, ahol minden megtörténhet. Beleélhetik magukat a hősök szerepébe, és ez hozzásegíti őket ahhoz, hogy helyes utat válasszanak, jó döntést hozzanak felnövekedésük rögzös útján. A mesék által fejlődik személyiségük, érzelmük, értelmük, erkölcsük. Bizonyított tény, hogy akinek sokat olvasnak gyermekkorában, az sokkal kiegyensúlyozottabb tagja lesz társadalmunknak. Mindenkire másképp hathat egy mese és minden mese eltérő hatást gyakorol egy-egy emberre. A mesének ereje van, és nem is kicsi. Hiszen a mesei szimbólumok, képesek gyógyító hatást kifejteni nem csak a lelkileg sérült, de a súlyos beteg gyerekeken is.

Szakirodalom alapján és kérdőívek elemzése során alakult ki az a meggyőződésem, hogy a mese, a mesélés most éled újra, mint a fönixmadár a hamvaiból és szépíti, gyógyítja rút, agresszív világunkat. Remélem, hogy dolgozatommal sikerül felhívni a figyelmét mind a kisgyermekes szülőknek, mind a beteg gyermekeken segíteni vágyóknak és összességében a társadalomnak arra, hogy: „Egy gondolat csak akkor nyeri el értelmét, ha megvalósítják.” (Boldizsár 2013: 26-27) Ezért lenne a legjobb, ha a mesék olyan formában tudnának maradni, amiken keresztül nem sérül a gyermek, és ha mindenki megértene, elfogadná és kihasználná a mese nyújtotta előnyöket.

8. Irodalomjegyzék

Könyv:

Bettelheim, Bruno 1985. *A mese bővölete és a bontakozó gyermeki lélek* (ford.: Kúnos László). Corvina Kiadó. Budapest.

Boldizsár Ildikó 2013. *Meseterápia*. Magvető Kiadó. Budapest.

Mérei Ferenc – V. Binet Ágnes 1981. *Gyermeklélektan*. Gondolat Kiadó. Budapest.

L. Atkinson, Rita - C. Atkinson, Richard - E. Smith, Edward - J. Bem, Daryl - Nolen-Hoeksema, Susan 2003. *Pszichológia*. Osiris Kiadó. Budapest.

Ranschburg Jenő, Dr 1983. *Félelem, harag, agresszió*. Tankönyvkiadó. Budapest.

Rogge, Jan-Uwe 1997. *Kell a gyereknek a korlát*. Park Könyvkiadó. Budapest.

Vajda Zsuzsa 1991. *Embergyerek, gyermekember*. Göncöl Kiadó. Budapest.

Folyóirat cikk:

Antal István 2001. Menekülés a stílustól. *Eső Irodalmi lap*.
<http://esolap.hu/archive/entryView/313> (2014. 10. 29.)

Fischer Eszter 2001. A népmese és a gyermeki tudattalan. *Eső Irodalmi lap*.
<http://esolap.hu/archive/entryView/290> (2014. 10. 30.)

Ranschburg Jenő 1999. Agresszivitás a képernyőn. *Fordulópont 1. Tévé előtt védtelenül*. 5-7.

Elektronikus és internetes forrás:

Bakonyi Anna, Dr. 2012. *Az agresszió megjelenése és kezelése az óvodában*
www.kpszt.hu/o/ovodavezetoi.../2012.../dr_bakonyi_anna_anyaga.ppt (2014.11.13.)

J. Kovács Judit 2009. Kerekítő. *A bábjáték személyiségformáló hatása.*
http://www.kerekito.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=322%3Aa-babjatek-szemelyisegformalo-hatasa&catid=37%3A_olvasnivalok&Itemid=60 (2014:11.16.)

Kádár Annamária 2012. *Mesepszichológia.*
<http://www.youtube.com/watch?v=rXxiuOFt2Q8> (2014. 10. 30.)

Keresztes Eszter 2013. *Gyerekek a tévé előtt.*
<http://www.pecsma.hu/abszolot-no/lelek/gyerekek-a-teve-elott/> (2014. 10.31.)

Vitus-Bulbuk Emese 2013. *Pozitív és negatív szereplők a mesékben.*
<https://www.youtube.com/watch?v=sZ0S3ZTvPcc> (2014. 10. 27.)

(1) Hatályos jogszabályok gyűjteménye.

http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1200363.KOR (2014. 11. 05)

(2) Waldorf pedagógia.

<http://hu.wikipedia.org/wiki/Waldorf-pedag%C3%B3gia#.C3.93vod.C3.A1k>
(2014. 10.28.)

(3) Fejlesztés kisgyermekkorban.

http://www.kisgyermekfejleszt.es.hu/cikk_108_az-irodalmi-neveles-komplexitasa
(2014. 10. 27)

(4) Nemzeti Média és Hírközlési Hatóság.

http://nmhh.hu/dokumentum/155438/hatekony_musz_megoldasok_osszefoglalo_komplett.pdf (2014. 11. 10.)

(5) K&H. http://khgyogyvarazs.hu/a_programrol (2014. 11. 17.)

9. Mellékletek

1. melléklet:

Kérdőív

Óvodás korú gyermekek mesenézési és -hallgatási szokásai

Kedves Válaszadó!

Biró Katalin vagyok, II. éves Óvodapedagógus hallgató az Eszterházy Károly Főiskola Comenius Karán. Kérem, segítse munkámat a kérdőív kitöltésével! A válaszokból nyert információkat a szakdolgozatom kutató munkájához és sikeres megírásához használom fel, melynek témája: hogyan hat a mese a gyermeki agresszivitásra: oldja vagy erősíti? A kérdőív névtelen, a válaszokból nyert adatokat semmilyen más célra nem használom fel. Közreműködését előre is köszönöm!

* = kötelező kitölteni

1. Neme? *

- ☐ Nő
- ☐ Férfi

2. Végzettsége? *

- ☐ Általános iskola
- ☐ Gimnázium
- ☐ Szakközép iskola
- ☐ Szakképző iskola
- ☐ Főiskola
- ☐ Egyetem

3. Gyermekeinek száma? *

4. Van óvodás korú gyermeke? *

- ☐ Igen
- ☐ Nem

5. Kérem, jelölje, hogy gyermeke milyen formában találkozik legtöbbször mesével! *
Több válasz lehetséges!

- ☐ Tv
- ☐ Internet
- ☐ Mozi
- ☐ Színház, bábszínház
- ☐ Felolvasás szülő által
- ☐ Fejből mondott mese
- ☐ Könyv nézegetése gyermek által
- ☐ Egyéb:

6. Milyen gyakran olvas/mond gyermekének mesét? *

- ☐ Naponta többször
- ☐ Naponta
- ☐ Hetente többször
- ☐ Hetente
- ☐ Két hetente
- ☐ Havonta
- ☐ Kevesebbszer, mint havonta

7. Elalváskor általában mond/olvas Ön gyermekének mesét? *

- ☐ Igen
- ☐ Nem

8. Ön vagy a gyermek választja ki a felolvasott/elmondott mesét? *

- ☐ Én
- ☐ Gyermezem
- ☐ Közösén

9. Kérem, írjon néhány mese címet, amelyeket legjobban kedvel gyermeke a mesélés során!

10. Kérem, írja le, mit tapasztal, milyen hatással van gyermekére a mesélés! *

11. Szokott gyermeke televízióban mesét nézni? *

- ☐ Igen
- ☐ Nem

12. Mennyi időt tölt gyermeke a tv előtt egy átlagos napon? *

- ☐ Fél órától kevesebb
- ☐ 1 órától kevesebb
- ☐ 1 és 2 óra között
- ☐ 2 és 3 óra között
- ☐ 3 és 4 óra között
- ☐ 4 órától több

13. Kérem, jelölje meg, hogy milyen csatornákat néz gyermeke! *
Több válasz lehetséges!

- ☐ M1
- ☐ M2
- ☐ RTL Klub
- ☐ TV2
- ☐ Viasat
- ☐ Cartoon Network
- ☐ Nickelodeon
- ☐ Duck TV
- ☐ Minimax
- ☐ Disney Channel
- ☐ Boomerang
- ☐ Jim Jam
- ☐ Egyéb:

14. Megszabja-e gyermekének, hogy milyen csatornán, melyik mesét, mennyi ideig nézheti? *

- ☐ Igen
- ☐ Nem

15. Ön betartja a korhatárjelzéseket? *

- ☐ Mindig szigorúan veszem!
- ☐ Magam határozom meg, hogy melyiket nézheti a korhatárjelzésektől függetlenül.
- ☐ Általában odafigyelek rá
- ☐ Nem mindig veszem figyelembe
- ☐ Egyáltalán nem veszem figyelembe

16. Ön szerint egyes tévés meséktől agresszívvá válhat gyermeke viselkedése? *

- ☐ Igen
- ☐ Nem

17. Ön szerint milyen mesék válhatnak ki agressziót gyermekéből? *

Kérem, írjon néhány példát rá!

18. Tapasztalta-e már gyermekén a televíziós, internetes mesék agresszív hatását? *

Ha igen, kérem, írja le tapasztalatait!